

Osaamista
ja oivallusta
tulevaisuuden
tekemiseen

Kati Väättänen

Yhdessä saamme enemmän

Ikääntyneen kehitysvammaisen osallisuuden tukeminen
vapaaehtoistoiminnan avulla

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi YAMK

Vanhustyö ylempi AMK

Opinnäytetyö

20.5.2021

Tekijä(t) Otsikko	Kati Väättänen Yhdessä saamme enemmän. Ikääntyneen kehitysvammaisen osallisuuden tukeminen vapaaehtoistoiminnan avulla.
Sivumäärä Aika	73 sivua + 2 liitettä 20.5.2021
Tutkinto	Sosionomi YAMK
Tutkinto-ohjelma	Vanhustyö YAMK
Suuntautumisvaihtoehto	Vanhustyö
Ohjaaja(t)	Eveliina Holmgren, lehtori
<p>Tämän tutkimuksellisen kehittämistyön tavoitteena oli tarkastella, miten iäkkään kehitysvammaisen osallisuutta voidaan tukea vapaaehtoistoiminnan avulla. Tavoitteena oli hankkia Helsingin Diakonissalaitoksen, Rinnekodin erään ikääntyneiden kehitysvammaisten asumisen tuen palvelujen yksikköön tietoa vapaaehtoistoiminnan organisoinnin ja kehittämisen tueksi. Tutkimuskysymykset olivat 1. Minkälaisia kokemuksia, ajatuksia ja kehittämideoita asumisen tuen palvelujen yksikössä asuvilla iäkkäillä kehitysvammaisilla, työntekijöillä ja vapaaehtoisilla on vapaaehtoistoiminnasta? 2. Miten iäkkäiden kehitysvammaisten osallisuutta yksikössä voitaisiin tukea vapaaehtoistoiminnan avulla? 3. Mitkä tekijät edistävät ja estävät vapaaehtoistoiminnan toteuttamista asumisen palvelujen yksikössä? Työn laadullinen aineisto kerättiin teemahaastattelemalla. Haastatteluihin osallistui yksikön kolme iäkästä kehitysvammaista, neljä työntekijää sekä yksi vapaaehtoistyöntekijä. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Analyysistä muodostettiin kaksi pääluokkaa; vapaaehtoistoiminnan toteutuminen ja osallisuuden tukeminen vapaaehtoistoiminnan avulla.</p> <p>Tulosten perusteella haastatteluihin osallistuneilla oli vapaaehtoistoiminnasta erilaisia kokemuksia ja ajatuksia. Yksikössä asuvat iäkkään kehitysvammaiset olivat avoimempia vapaaehtoistointaa kohtaan kuin taas työntekijät tai vapaaehtoinen. Osallisuus nähtiin toteutuvan vapaaehtoistoiminnan avulla kokemalla ja osallistumalla asioihin, mitä ei välttämättä sanallisesti osaa sanoa tai edes pyytää. Tuloksissa korostui vapaaehtoistoiminnan kannalta iäkkään kehitysvammaisen päätävävalta omassa elämässä. Se voi näkyä esimerkiksi päättämisenä osallistumisesta toimintaan sekä valintojen mahdollisuutena. Toimivan vuorovaikutuksen tärkeys nousi myös esille. Sen perustana nähtiin aito kuunteleminen, läsnäolo ja vastavuoroisuus. Jokainen haastatteluun osallistunut iäkäs kehitysvammaisen olisi itse myös halunnut osallistua vapaaehtoistointaan.</p> <p>Vapaaehtoistoiminnan toteuttamiseen vaikuttavat tekijät jakoutuivat kohderyhmien välillä. Vapaaehtoistoiminnan toteutuminen ja sitä kautta osallisuuden tukeminen vaatii yksikön iäkkäiden kehitysvammaisten tuntemista ja luottamuksen syntymistä. Toive yksikön selkeästä vapaaehtoistoiminnan organisoinnista tuotiin myös haastatteluissa esille, sekä pohdittiin myös mitä voisi olla yksikön monipuolinen vapaaehtoistointa. Nämä tulokset vietiin yhteiskehittelyn pienryhmäkeskusteluun, jossa nousi ajatuksia vapaaehtoistoiminnan kehittämiseksi yksikössä. Kehittämisessä keskeisinä osa-alueina näyttäytyivät mielekkyys ja virikkeellisyys niin, että jokainen yksikössä asuva ikääntynyt kehitysvammaisen saataisiin osalliseksi toimintaan.</p>	

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että iäkkäiden kehitysvammaisten osallisuutta voidaan tukea vapaaehtoistoiminnan avulla. Siihen vaikuttaa kuitenkin eri osallisuuden tekijöitä, kuten itsemääräämisoikeus, asiakaslähtöisyys sekä vuorovaikutus. Näiden on hyvä kaikkien toteutua, jotta osallisuus myös vapaaehtoistoiminnan avulla mahdollistuu.

Avainsanat

Ikääntynyt kehitysvammainen, osallisuus, vapaaehtoistoiminta

Author(s) Title	Kati Väättänen Together we get more. Supporting the inclusion of older people with intellectual disabilities through volunteering.
Number of Pages Date	73 pages +2 appendices 20 May 2021
Degree	Master of HealthCare
Degree Programme	Master's Degree Programme in Human Ageing and Services
Specialisation option	Programme in Human Ageing and Services
Instructor(s)	Eveliina Holmgren, Lecturer
<p>The objective of the research-based development work was to examine how participation of an elderly with a disability can be supported through volunteer activities. The aim was to collect information for the Helsinki Deaconess Foundation, a housing service unit called Rinnekoti to support the organization and develop their volunteering.</p> <p>The qualitative data of the thesis was collected through themed interviews. The interviews were attended by three elderly people with disabilities, four employees and one volunteer worker. The material was analyzed through data-driven content analysis. Two main categories emerged from the analysis; implementing volunteer activities and supporting participation through volunteering.</p> <p>Based on the results, participation of elderly people with disabilities can be possible when they experience and participate in activities on which they cannot always verbally express. In terms of volunteering, the results emphasized decision-making power in one's own life. It can be a decision to participate in any activity or an opportunity to make a choice to participate. The importance of effective communication also emerged. It should be based on genuine listening, presence, and mutuality. Implementation of volunteering and supporting participation in any activity requires knowing the unit's elderly with disabilities and building their trust. Each person with a disability who participated in the interviews would also like to participate in voluntary activities. The housing unit also wished logical arrangements for the voluntary activities. The interviews, participants also discussed what the unit's volunteering activities could be. These results were taken further into a small group discussion, where even more suggestions for volunteering were discussed.</p> <p>As a conclusion of the work, participation of the elderly with disabilities can be supported through volunteer activities. However, these activities are influenced by multiple factors, which is good to realize, so that the volunteering can be possible.</p>	

Keywords	older people with intellectual disabilities, participation, volunteering
----------	--

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Teoreettinen viitekehys	3
2.1	Ikääntyneenä kehitysvammaisena yhteiskunnassa	3
2.1.1	Ikääntynyt kehitysvammainen	3
2.1.2	Vammaislainsäädäntö Suomessa	5
2.1.3	Ikääntyneen kehitysvammaisen osallisuus	6
2.2	Vapaaehtoistoiminta	9
2.2.1	Vapaaehtoistoiminnan tunnusmerkkejä	9
2.2.2	Vapaaehtoistoiminta osallisuuden tukena	11
3	Tutkimuksellisen kehittämistyön toteutus	15
3.1	Tutkimuksellisen kehittämistyön tavoite ja tutkimuskysymykset	15
3.2	Tutkimusmenetelmä	16
3.3	Kohderyhmä	16
3.4	Aineiston kerääminen ja tutkimusaineisto	17
3.5	Aineiston analyysi	19
3.6	Yhteiskehittäminen osana toimintaa	24
4	Tutkimuksellisen kehittämistyön tulokset	26
4.1	Vapaaehtoistoiminnan toteutuminen	26
4.1.1	Ajatuksia vapaaehtoistoiminnasta	26
4.1.2	Yksikön vapaaehtoistoimintaan vaikuttavat tekijät	28
4.2	Osallisuuden tukeminen vapaaehtoistoiminnan avulla	32
4.2.1	Itsemääräämisoikeus	32
4.2.2	Asiakaslähtöisyys	33
4.2.3	Vuorovaikutus	34
5	Yhteiskehittelyn pienryhmäkeskustelu	36
6	Johtopäätökset ja pohdinta	39
6.1	Tulosten tarkastelu	39
6.2	Työn arviointi	46
6.3	Eettisyys ja luotettavuus	47
6.4	Kehittämistyöstä ajatuksia ja kehittämisideoita	48
	Lähteet	51

Liitteet

Liite 1. Tiedote tutkimuksellisesta kehittämistyöstä, suostumuslomake sekä selkokieline saatekirje

Liite 2. Teemahaastattelurunko

1 Johdanto

Väestörakenne on maailmalaajuisessa muutoksessa, sillä ikääntyneiden määrä kasvaa. Näin ollen yhteiskunnan on mukauduttava ja varauduttava yhä enenevässä määrin ikääntymään väestön tarpeisiin. Iäkkäillä ihmisillä pitää kuitenkin iästä tai toimintakyvystä riippumatta olla myös mahdollisuus hyvään elämään. Täytyy muistaa, että iäkkäitä ihmisiä ei saa nähdä vain avun ja palveluiden tarvisijoina. On tärkeä nähdä hyvinvoinnin edistäminen ja hyvä elämänlaatu laajemmin hyvän elämän edistämisenä ja osallisuutena. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017: 11-13.)

Myös kehitysvammaisten ihmisten keskimääräinen elinikä on noussut viime vuosikymmeninä (Kehitysvammaliitto 2020). Kehitysvammaisella ihmisellä ikääntyminen voi tuki tuoda mukanaan myös raihaantumista ja eräisiin kehityshäiriöihin kuten Downin oireyhtymään liittyä ennen aikaista vanhenemista. Toiset kehitysvammaiset elävät kuitenkin hyvinkin pitkän elämän, sillä pelkkä älyllinen heikkous ei lyhennä elinaikaa. Niin kuin vammattomienkin ikäihmisten kohdalla tulisi myös ikääntyvien kehitysvammaisten hoidossa muistaa heidän omat voimavaransa huomioida heidän osallisuutensa omaan elämäänsä. (Kaski & Manninen & Pihko 2012:213-214.) Myös ikääntyneillä vammaisilla on yhtäläinen oikeus elää itsenäisesti ja olla osallisena yhteiskuntaan omine valintoineen (European Union 2021: 11). Tällä hetkellä arvioidaan, että maailmassa on yli 46 prosenttia ikääntyneitä vammaista. Tulevaisuudessa ikääntyvän väestön maailmalaajuiset suuntaukset ja ikääntyneiden suurempi vammaisriski lisäävät todennäköisesti vammaisten väestön kasvua myös entisestään. (United Nations n.d.)

Vammaispolitiikka Suomessa pohjautuu juuri vammaisen ihmisen oikeuteen osallisuudesta ja oikeuteen tarpeellisiin palveluihin, joilla heille mahdollistetaan yhdenvertaisuus. Suomen vammaispolitiikan tavoitteena on yhteiskunta, jossa toteutuvat vammaisten ihmisten yhdenvertaisuus, osallisuus sekä syrjimättömyys. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2018: 7,13.) Vapaaehtoistoiminta on yksi väylä kohti osallisuutta. Osallisuus on ihmisten hyvinvoinnin perusta. Yhteiskunnassa voi olla vaikea löytää vaikuttamisen ja osallistumisen mahdollisuuksia ja vielä niin, että omalla toiminnalla olisi selkeästi merkitystä, mutta vapaaehtoisena toimiminen voi antaa tämän mahdollisuuden. Tutkijoiden arvioiden mukaan vapaaehtoisesti tehtävän toiminnan yhteiskunnallisen merkityksen arvioidaan tulevaisuudessa kasvavan entisestään. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020: 23, 28.) Se on

yhteiskunnalle ja yksilölle arvokasta niin taloudellisesti kuin sen inhimillisessä merkityksessäkin. Se luo vahvaa yhteiskunnallista luottamusta ja sosiaalista pääomaa, sekä samalla se voi lisätä sosiaalista yhteenkuuluvuutta. (UNV 2018: 29.)

Tämän tutkimuksellisen kehittämistyöni tavoitteena on tarkastella, miten iäkkään kehitysvammaisen osallisuutta voidaan tukea juuri vapaaehtoistoiminnan avulla. Usein juuri eniten tukea tarvitsevilla, kuten myös iäkkäille kehitysvammaisilla ei ole omaa aktiivista toimintaa tai sitä on vain vähän. Sen toteutus on myös ohjaajien työaikaan tai heidän osaamiseen, toiveisiin tai jopa motivaatioon sidoksissa. Heiltä puuttuu myös usein henkilö, joka tukisi ja avustaisi heitä osallistumisessa ja osallisuudessa. Heillä ei myöskään ole välttämättä omia toiveita tällä kyseisellä saralla, sillä kokemus puuttuu usein kokonaan asiasta. (Rimpiläinen 2018.)

Kehittämistyö on tehty yhdessä Helsingin Diakonissalaitoksen, Rinnekodin erään asumisen palvelujen yksikön kanssa. Rinnekodissa olleen AKA (Aktiivisuutta kehitysvammaisten arkeen) –hankkeen (2018-2020) tavoitteena oli löytää paljon tukea tarvitseville kehitysvammaisille henkilöille aktiviteetteja arkeen. Hankkeen tarkoituksena oli myös kouluttaa vapaaehtoisia henkilöitä toimimaan kehitysvammaisen henkilön osallisuuden tukena. Hankkeen tavoitteiden pohjalta tämä kehittämistyö on tehty iäkkäiden kehitysvammaisten näkökulmaa mukaillen. Työn tarkoituksena on mahdollistaa myös yksikön iäkkäille kehitysvammaisille henkilöille erilaisia kokemuksia arkeen ja vapaa-aikaan vapaaehtoisten avulla (Rinnekoti 2020). Tuon työssäni esille työntekijöiden ja vapaaehtoisten lisäksi myös ikääntyneiden kehitysvammaisten oman äänen. Työ on toteutettu laadullisia menetelmiä käyttäen. Aineisto on kerätty teemahaastattelun avulla kolmea kyseisen asumisyksikön asiakasta, neljää yksikön työntekijää, sekä vapaaehtoista haastatellen.

2 Teoreettinen viitekehys

2.1 Ikääntyneenä kehitysvammaisena yhteiskunnassa

2.1.1 Ikääntynyt kehitysvammainen

Viimeisten vuosikymmenien aikana kehitysvammaisten henkilöiden elinikä on pidentynyt (Sauna-aho 2019: 11). Ikääntyneiden kehitysvammaisten määrä Suomessa on arviolta noin 8 500 henkilöä vuonna 2020. Ikääntyneet kehitysvammaiset muodostavat kasvavan osan kehitysvammapalveluiden käyttäjästä. Vaikka kehitysvammaisten ikääntymisestä on tietoa lisääntynyt viime vuosina Suomessa jonkun verran (Kehitysvammaliitto 2020), tutkimustietoa ei ole kuitenkaan kovinkaan laajasti ikääntyneiden kehitysvammaisten omista kokemuksista tai kehittämistarpeista vaan kokemus on jonkun toisen (Esim. Ikonen 2013; Patja 2001; Kontio 2000). Monissa muissa maissa kehitysvammaisten ikääntymiseen liittyvä tutkimus on selkeästi aktiivisempaa (Kehitysvammaliitto 2020). Näissä maissa on myös kehitetty ikääntyville kehitysvammaisille yksilöllisempiä palveluita. (Esim. Breitenbach 2001.)

Tutkimustiedon puute luo uusia haasteita palveluiden järjestämiselle sekä sen kehittämiseksi. Erityisesti ikääntyneiden kehitysvammaisten henkilöiden muutokset toimintakyvyssä luovat paineita palveluille, sillä monilla ikääntyneillä kehitysvammaisilla henkilöillä saattaa olla toimintakykyä vielä paljon jäljellä, vaikka se olisikin rajoittunut kehitysvamman vuoksi. Vanhenemiseen nämä eivät kuitenkaan juuri vaikuta, mutta usein iän myötä palveluntarpeet kasvavat. (Kehitysvammaliitto 2020; Kehitysvammaliitto 2016.) Kirjallisuuden vähäisyys ikääntyneitä kehitysvammaisiin liittyen on ollut suurimpia haasteita omassa tutkimuksellisessa kehittämistyössäni.

Käsitys siitä mitä kehitysvammaisuudella ja kehitysvammaisilla henkilöillä tarkoitetaan, on yhteydessä siihen minkälaisia ovat yhteiskunnassa asenteet ja minkälaisia palveluita heille tarjotaan (Kaski ym. 2012:151, 187). Kehitysvammaisuus liitetään kuitenkin yleisimmin vammoihin, mutta tarkoittaa kuitenkin muutakin kuin fyysistä vammaa ja hermoston vammoja. Hermostoihin liittyy myös vaurioita, poikkeavuuksia tai puutoksia, joihin liittyy taas aivojen kehityshäiriöitä, joihin liittyy useimmiten älyllisten toimintojen vajaavuutta, eli älyllistä kehitysvammaisuutta. Maailman terveysjärjestön (WHO) tautiluokituksen, ICD-10:n mukaan älyllisellä kehitysvammaisuudella tarkoitetaan tilaa, jossa henkilön suorituskyvyn kehitys on estynyt tai muuten puutteellinen. AAIDD:n (The American

Association on Intellectual and developmental Disabilities-järjestö) määritelmän mukaan älyllisessä kehitysvammassa kyse on älyllisten ja toiminnallisten taitojen, sekä ympäristön vuorovaikutuksesta. Älyllinen kehitysvamma on myös useimmiten vain yksi ns. kehitysvammaisuuden syy. Monivammaisuus on tavallista kehitysvammaisilla henkilöillä. Syitä kehitysvammaisuuteen voi olla perintötekijöistä johtuvat syyt, sikiöaikaiset syyt, tai synnytykseen liittyvät syyt tai usein myös syy jää tuntemattomaksi. (Kaski ym. 2012:15–16, 21–23.)

Suhtautuminen vammaisiin ihmisiin on vaihdellut viime vuosikymmeninä (Kaski ym. 2012: 260). Vammaistutkimusta on aikojen saatossa tulkittu monelta kannalta. Tutkimustieto on kuitenkin hyvin hajallaan ja historiallista tietoa pidetään vähäisenä ja jopa pirstaleisena, sillä itse vammaisista henkilöistä ei niinkään ole tietoa vaan itse vammaisuudesta. (Kivirauma 2015:12.) Vehmaksen (2006) mukaan vammaisuus määräytyy yhteiskunnallisesti ja vammaisia koskevissa tutkimuksissa onkin korostettu yhteiskunnan merkitystä heidän sosiaalisen asemansa määrittelyssä, sillä vammaisuuden merkitykset ovat yhteydessä yhteisöllisiin arvoihin, asenteisiin ja niihin sidoksissa oleviin toimiin. Tutkimuksissa vammaiset ihmiset rinnastetaan myös usein muiden väestöryhmien asemaan ja nähdään poikkeavina henkilöinä. Useiden teorioiden näkökannalta vammaisuus nähdäänkin tästä syystä hyvin ongelmakeskeisenä. (Eriksson 2008: 7– 8.)

Tulkintamallit vaikuttavat kuitenkin toisiinsa ja ollaankin menossa siihen suuntaan, että vammaisuutta pyritään määrittelemään kokonaisvaltaisemmin. Perinteisen hyväntekeväisyysmallin kautta vammaiset ihmiset nähdään avun tarvitsijoina. Lääketieteellisen selitysmallin mukaan vammaisuutta selitetään taas toimintavajeiden pohjalta ja se perustuu kuntoutukseen. Moniulotteisen vammaisuuden selitysmalli kuvaa vammaisuutta eri näkökulmista; ruumiin, aistien tai rakenteen poikkeavuuksista, toiminnallisesta poikkeavuudesta, toiminnallisesta haitasta, osallistumisen rajoitteesta tai ympäristön esteistä ja edistävästä tekijöistä. Ihmisoikeusmallin mukaan vammaisuutta tarkastellaan ihmisoikeuksien toteutumisen ja toteuttamisen pohjalta. (Haarni 2006: 10 –11.)

Vammaisuutta voidaan selittää myös sosiaalisen mallin mukaan, jossa käsitellään yhteiskunnallista eriarvoistumista. Tämä Britanniasta 1970-luvulta lähtöisin olevan mallin eri muodot ovatkin lääketieteellisen mallin kanssa yleisimpiä vammaisuuden selitysmalleja. Vammaisuuden sosiaalista näkökulmaa soveltaa myös esimerkiksi kokemusten ja subjektiivisten näkökantojen tutkiminen. Poliittinen lähestyminen näkee vammaisuuden

myös sosiaalisen selitysmallin mukaan. Vammaispolitiikan ja -palvelujen tavoitteena nähdäänkin tasavertainen elämä. (Haarni 2006: 10–11.)

2.1.2 Vammaislainsäädäntö Suomessa

Viime vuosina vammaisten henkilöiden oikeuksia on huomioitu erityisesti (Kivistö 2014:17). Maailman terveysjärjestö (WHO) sitoutuu politiikkansa avulla varmistamaan, että vammaiset henkilöt otetaan huomioon kaikessa monimuotoisuudessaan yhdenvertaisina yhteiskunnan jäseninä (WHO 2021: 5). Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ratifioitun yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista (jäljempänä vammaissopimus) tarkoituksena on varmistaa vammaiselle henkilölle oikeus elää itsenäisesti osana yhteiskuntaa. Peruspalveluiden sekä tarvittaessa yksilöllisten erityispalveluiden tulee olla vammaisen henkilön saavutettavissa. (Hoffrén & Rautanen-Muhli 2019: 14–16.)

YK:n vammaissopimus tuli Suomessa voimaan kesäkuussa 2016. Sopimus varmistaa vammaiselle henkilölle oikeuden elää tasa-arvoisesti osana yhteiskuntaa. Tämän sopimuksen tarkoituksena on varmistaa vammaisille henkilöille myös Suomessa yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää ja suojella näitä oikeuksia ja vapauksia. Sopimuksen tarkoituksena on myös lisätä vammaisten henkilöiden tietoisuutta omista oikeuksistaan. Vammaissopimus painottaa myös vammaisten henkilöiden ja heidän yksiköidensä osallistamista ja osallistumista kaikkeen heitä koskevaan päätöksentekoon. (Hoffrén & Rautanen-Muhli 2019: 14–16.)

Vammaispalvelulain (1987/380) tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä yhdenvertaiseen elämään yhteiskunnan jäsenenä sekä sen toimijana. On myös pyrittävä toimimaan niin, että poistetaan esteitä, jotka rajoittavat vammaisen henkilön osallistumista ja osallisuutta. Kehitysvammalaissa eli laissa kehitysvammaisten erityishuollosta (1977/519) säädetään erityishuollon antamisesta henkilölle,

jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja.

2000-luvulta lähtien suomalaisessa vammaispolitiikassa tärkeänä on nähty vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeus sekä vammaisten ihmisten mahdollisuus vaikuttaa palveluihin ja niiden toteutukseen (Kivistö 2014:17–18). Vuonna 2016 kehitysvammalakiin li-

sättiinkin kohta itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytöstä. (Kehitysvammalaki 1977/519). Uutta vammaislainsäädäntöä valmisteltiin myös edellisellä hallituskaudella, jossa tarkoituksena oli vammaispalvelulain ja kehitysvammalain yhdistyminen, mutta työ jäi vielä kuitenkin kesken (Kehitysvammaisten tukiliitto 2019). Tämän uuden lainsäädännön taustalla on muuttunut käsitys vammaisuudesta ja toimintarajoitteisuudesta (Nurmi-Koikkalainen 2017: 10).

Jokaisella meille on myös perustuslain (1999/731) mukaisesti turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Perustuslain 6 § perusteella kansalaiset Suomessa ovat yhdenvertaisia eikä heitä voi asettaa eriarvoiseen asemaan vammaisuuden perusteella. Tasa-arvo on myös jokaisen ihmisen perusoikeus. Se on yhdenvertaisuutta yksilöiden kesken. Vuonna 2014 voimaan tullessa yhdenvertaisuuslaissa (2014/1325) kielletään syrjintä esimerkiksi iän, uskonnon, mielipiteen, vammaisuuden tai jonkun muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Ja tasa-arvolain (1986/609) määritysten mukaan lain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä.

Sosiaalihuoltolain (2014/1301) lähtökohtana sosiaalipalveluiden järjestämisessä on kaikille tarkoitettut yleiset palvelut, jotka turvaavat välttämättömimmän huolenpidon sekä toimeentulon. Järjestämisestä vastaa henkilön kotikunta. (Terveys- ja hyvinvoinninlaissa 2020.) Lain tarkoituksena on hyvinvoinnin, sosiaalisen turvallisuuden, osallisuuden sekä asiakaskeskeisyyden edistäminen ja ylläpitäminen, sekä samalla eriarvoisuuden vähentäminen (Sosiaalihuoltolaki 2014/1301).

2.1.3 Ikääntyneen kehitysvammaisen osallisuus

Useimmiten ihmiset, myös ikääntyneet tai heikommassa asemassa olevat haluavat kokea elämänsä merkitykselliseksi ja olla osallisena siihen. Osallisuutta tunteva ihminen useimmiten sitoutuu heille tärkeisiin asioihin ja tuntee vastuuta myös toisista sekä ympäristöstään ja hän arvostaa terveyttään ja huolehtii siitä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020: 22.) Allardtin (1976) hyvinvoinnin perinteisellä käsitteellä tarkoitetaan keskeisten perustarpeiden tyydytystä. Tästä näkökulmasta hyvinvointi koostuu elintason (having), yhteisyyssuhteiden (loving) ja itsensä toteuttamisen (being) tarpeista. Hyvinvointia ihminen arvioi myös aikaisempiin elinoloihin sekä omiin odotuksiinsa hyvinvointia kohtaan. Matikan (1999) mukaan vammaisten henkilöiden hyvinvointi voisi olla enemmänkin elämänlaatuun viittaava ja että hyvinvointi liittyy oikeuksien toteutumiseen ja yhdenvertaisuuteen. (Kivistö 2011: 25–26.)

Osallisuus on hyvinvointia uudempi ja laajempi käsite. Se on noussut keskusteluihin viime vuosina erityisesti korostettaessa aktiivisuutta ja asiakaslähtöisyyttä. (Kivistö 2011: 25–26.) Osallisuus, on koettu kuitenkin vaikeaksi yksiselitteisesti määritellä ja sen kulloinenkin merkitys on vaihdellut käyttötilanteen mukaan. Osallisuuden synonyyminä on joskus käytetty osallistumisen, vaikuttamisen, kuulemisen ja aktiivisen kansalaisuuden käsitteitä. Osallisuuskeskusteluihin voidaan liittää myös sosiaalista pääomaa ja kuluttajuutta koskevat keskustelut. Nämä ovat jokainen kuitenkin vain yksi tekijä osallisuudessa. On muistettava, että pelkkä osallistuminen ei vielä takaa osallisuutta. (Kivistö 2011: 30.)

Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen määritelmän mukaan osallisuus määräytyy siitä, että ihminen kokee olevansa merkityksellinen osa kokonaisuutta. Ihminen tuntee, että saa vaikuttaa omaan elämäänsä, sen toimintoihin sekä palveluihin. Tärkeänä osana määritelmää on, että ihminen kokee tulevansa kuulluksi omana itsenään ja hänelle annetaan mahdollisuus. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos on määritellyt viitekehysten osallisuudelle myös kaikista heikoimmassa asemassa olevien näkökulmasta. Tässä osallisuus ilmenee päätösvaltana ja siinä, että saa olla päättämässä omassa elämässään ja omissa tekemisissään. Myös sosiaalisten suhteiden luominen, merkityksellisiin tekemisiin osallistuminen ja niiden kokeminen sekä vaikuttaminen ulkopuolelle esimerkiksi ryhmissä, palveluissa, asuinympäristössä tai yhteiskunnassa nähdään tärkeänä. Osallisuuden kokemus on myös kuulumista sellaiseen kokonaisuuteen, jossa saa olla osallisena hyvää elämää lisäävissä vastavuoroisissa suhteissa. (Isola & Kaartinen & Leemann & Lääperi & Schneider & Valtari & Keto-Tokoi 2017:9.)

Vammaissopimuksen periaatteista yksi on nimenomaan vammaisen henkilön osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan. Sopimuksen periaatteiden mukaan Suomi on lupautunut myös siihen, että kaikissa vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksissä on vammaisen henkilön kanssa asiasta keskusteltava yhdessä. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2020b.) Vammaisille järjestettävien palvelujen tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Palveluilla tulee myös mahdollistaa vammaisten henkilöiden osallisuutta ja osallistumista vaikuttamalla omiin palveluihinsa. (Vammaispalvelulaki 1987/380.) Vammaisen henkilön osallistumisessa ja osallisuudessa vammaistyössä täytyykin huomioida monia eri vaikuttavia tekijöitä, kuten esimerkiksi tapaamisten esteettömyys ja muu soveltuvuus sekä tarvittavan kommunikaation tai päätöksenteon tuki. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2020b.)

Yhtenä YK:n vammaissopimuksen lähtökohtana on, että vammaisilla henkilöillä tulisi olla mahdollisuus osallistua oman elämänsä päätöksentekoon. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2020b.) Erikssonin tutkimuksen mukaan (2008) vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeus ja päätäntävalta ovat kuitenkin keskimääräistä vähäisempiä, koska toiset henkilöt päättävät heidän elämästään päättämällä heidän palveluistaan ja etuuksistaan. Tutkimusten mukaan vammaiset henkilöt osallistuvat ja ovat osallisina kuitenkin keskimäärin vähemmän esimerkiksi myös vapaa-ajan toimintoihin ja moni vaikeavammainen pystyy vain haaveilemaan siitä. (Kivistö 2011: 56, 58.) Kählin, Kjellbergin ja Hagbergin (2014) tekemässä tutkimuksessa iäkkäiden kehitysvammaisten osallisuutta arvioitiin tekemisen ja tuntemisen perusteella. Tutkimuksessa henkilökunnan käsityksen ja ajatuksen mukaan iäkkäiden kehitysvammaisten osallisuus määräytyi tekemisellä muiden kanssa, tekemisellä muiden hyväksi tai läsnäololla. Harvat tutkimukset ovat tutkineet kuitenkin vaikeasti kehitysvammaisten osallisuutta heidän omasta näkökulmastaan. (Talaman & Wilder & Stier & Gustafsson 2019.)

Haahtela (2006) näkee kokemuksen osallisuudesta tuottavan halua vaikuttaa ympärillä olevaan yhteisöön ja yhteiskuntaan ja kuulua siihen. Kuulumisella tarkoitetaan ihmisen halua kuulua yhteisesti tekemiseen. Osallisuus liitetäänkin vahvasti yhteiskuntaan kuulumisen tunteeseen esimerkiksi työn tai muiden aktiviteettien kautta. Tämän tunteen on todettu jopa pidentävän elinikää. (Kivistö 2011: 49.)

Osallisuus käsitteessä voi kuitenkin nousta ongelmaksi sen kokemuksellinen näkökulma. Jokaisella se on yksilöllinen oma kokemus ja tunne, josta toinen ei voi sanoa toisen puolesta. Osallisuuteen kuuluu myös valinnan vapaus ja vastaavasti vallan tunne, joten se ei voi olla myöskään pakollista. Kokemuksen tunne osallisuudesta riippuu myös vaikutusmahdollisuuksista ja tiedon saannin eri muodoista. Täytyy myös muistaa ajatella osallisuutta myös prosessina ja syrjäytymisen vastakohtana, sekä se, että osallisuuden aste vaihtelee elämänkaaren aikana jokaisella. Tulee myös muistaa, että pyrkiessämme poistamaan yhteiskunnasta osattomuutta, ei vähempi osaiset välttämättä koe edes sitä samalla tavalla ja tunne itseään syrjäytyneiksi toiminnoissaan. (Karjalainen & Kokkonen & Matthies & Närhi & Raivio 2013: 13.)

2.2 Vapaaehtoistoiminta

2.2.1 Vapaaehtoistoiminnan tunnusmerkkejä

Vapaaehtoistoiminnan ja vapaaehtoistyön käsitteitä käytetään tässä tutkimuksellisessa kehittämistyössä synonyymeina. Vapaaehtoistoiminnan ja vapaaehtoistyön voi ajatella eroavan kuitenkin toisistaan siten, että vapaaehtoistoiminta on yhdessä tekemistä, kun taas vapaaehtoistyö enemmän yksilön omaa tehtävää ja siinä tulee vahvasti esille työ. Kyse on selvästi kuitenkin toisen ihmisen auttamisesta molemmissa määritelmässä. (Willberg 2015: 5.) Tutkimuksellisen kehittämistyön tuloksissa kuitenkin käytetään vapaaehtoisena toimimisesta pelkästään käsitettä vapaaehtoistoiminta juuri tämän Willberg (2015) näkökulman mukaan. Vapaaehtoisena toimiminen eri maissa tarkoittaa myös usein samankaltaista toimintaa, vaikkakin asialle löytyy paljon erilaisia nimityksiä. Tästä syystä on helpompi määritellä toiminta yhtenäiseksi kansalaisen sitoutumiseksi, jossa vapaaehtoinen ei keskity aineelliseen voittoon ja on suuntautunut yhteiseen etuun. (Laasanen 2011: 9.)

Vapaaehtoistyötä esiintyy kaikissa yhteiskunnissa (UNV 2018: 12). Jopa miljoonat ihmiset ympäri maailmaa tekevät vapaaehtoistyötä eli kiinnostus vapaaehtoisuuteen on kansainvälisesti kovin laajaa. Nousussa se on varsinkin tällä hetkellä länsimaissa. (Marjovuori 2014: 9–11.) Euroopan komissiolle teettämän tutkimuksen tuloksista vapaaehtoistoiminnasta kävi ilmi, että Euroopan Unionin sisällä on myös paljon eroavuuksia vapaaehtoistoimintaan osallistumisessa. Korkein osuus osallistumisessa näkyy Suomessa, Tanskassa, Saksassa ja Luxemburgissa. Heikointa osallistuminen on Bulgariassa, Italiassa ja Kreikassa. (Mathou 2010: 21.)

Myös Suomessa vapaaehtoistyö on laajalle levinnyt (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020: 28.) Kansalaisareenan teettämän tutkimuksen mukaan (2018) suomalaisista noin puolet on tehnyt vapaaehtoistyötä viimeisen vuoden aikana tutkimuksesta ja 42 prosenttia viimeisen neljän viikon aikana. Naiset ja nuoret tekevät tuntimäärällisesti ikäihmisiä ja miehiä enemmän vapaaehtoistyötä. Tuloksista käy myös ilmi, että Suomessa vapaaehtoistoimintaa tehdään eniten lasten ja nuorison parissa, mutta myös antamalla vertaistukea ja apua ikäihmisten parissa. (Rahkonen 2018.)

Vapaaehtoistoiminta määritellään useimmiten yleishyödylliseksi, palkattomaksi, omasta vapaasta tahdosta ja useimmiten jonkun tahon organisoimaksi toiminnaksi (Nylynd &

Yeung 2015: 15; Marjovuo 2014: 12; Kansalaisareena 2016). Vapaaehtoistyö koetaan myös tärkeäksi ja sitä halutaan tehdä myös jonkun muun hyväksi (Marjovuo 2014: 12; Kansalaisareena 2016; Rinnekoti 2020). Kansalaisareena määrittelee vielä, että tämä voi olla konkreettisesti muiden auttamista tai vaikkapa ympäristön hyväksi toimimista. Vapaaehtoisena ihminen voi toimia omana itsenään tai hyödyntää jo valmiina olevaa. (Kansalaisareena 2016.)

Laasanen (2011) näkee myös vapaaehtoistyön tunnusmerkkinä sen, että se on toimintaa, josta ei periaatteessa makseta rahallista korvausta, ei ainakaan normaalin palkka-perusteisen työn tasoa. (Laasanen 2011: 9.) Vapaaehtoistyötä voi tehdä myös kuka vain omien kykyjensä ja aikataulunsa mukaan. (Laasanen 2011: 9; Rinnekoti 2020.) Myös Lough (2017) on mukailnut Yhdistyneiden Kansakuntien sekä Leighin (2011) määritelmän vapaaehtoistyöstä niin, että sitä tehdään yleisen edun hyväksi ja vapaaehtoisuus nähdään myös osallistavana (Lough 2017: 7).

Vapaaehtoistoiminta on muuttunut ja muutokset ovat kohdistuneet vapaaehtoiisiin, vapaaehtoistehtäviin ja toiminnan organisointiin. Ihmisten vapaaehtoisena toimiminen kehitty monenlaisten vaikutusten mukaisesti, kuten esimerkiksi väestön väestörakenteen muutoksista. (UNV 2018: 28.) Nykyinen hallitus on myös varautunut väestön ikääntymiseen tuomiin haasteisiin laatimalla poikkihallinnollisen ikäohjelman 2030–ikäkyvykäs Suomi yhteistyössä eri ministeriöiden, kuntien, kolmannen sektorin ja muiden toimijoiden kanssa. Yhtenä ohjelman kuudesta tavoitteesta nähdäänkin, että koska vapaaehtoisena toimimisella on jo nyt vakiintunut arvokas asema ikääntyvässä yhteiskunnassa, sitä tulee kehittää entisestään. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020: 35.)

Monet ikääntyvän väestön maat ovatkin löytäneet uusia mahdollisuuksia vapaaehtoistyöstä. Kehityssuunta on, että monessa maassa vapaaehtoistyöstä on tulossa kertaluontoisempaa toimintaa, kun ennen on toteutettu säännöllistä ja ennakoitavissa olevaa vapaaehtoistyötä. Vapaaehtoistoimintakenttä nähdään nykyään hyvin moninaisena järjestötoiminnoista pienimuotoisiin vapaaehtoistyöntekoihin. (UNV 2018: 12.) Vaikka suurin osa vapaaehtoistoimista tapahtuu paikallisella tasolla, ihmiset voivat tehdä vapaaehtoistyötä naapurimaissa, kansallisella tasolla, kansainvälisesti tai vaikka verkossa. Suku-puoli ja sosiaalinen asema kuitenkin muokkaavat edelleen vapaaehtoistoiminnan muotoja ja toimintoja. (UNV 2018: 9.) Vapaaehtoistoiminnan muodot on Laimio ja Välimäki (2011) luokitellut seuraavan taulukon mukaisesti.

Taulukko 1. Vapaaehtoistoiminnan muodot (Laimio & Välimäki 2011).

Tukea tuottava vapaaehtoistoiminta	Vapaaehtoinen auttaa jollakin tavalla heikommissa asemassa olevaa. Kuten tukihenkilötoiminta tai lähimmäispalvelu.
Osallistava vapaaehtoistoiminta	Osallistavassa vapaaehtoistoiminnassa vapaaehtoisen rooli on mahdollistaa asiakkaan osallistuminen esim. harrastuksiin.
Tuettu vapaaehtoistoiminta	Vapaaehtoisen rooli tuetussa vapaaehtoistoiminnassa on olla tukija toiselle vapaaehtoiselle.
Palveluja tuottava vapaaehtoistoiminta	Vapaaehtoinen voi tehdä myös muunlaista itsenäistä palvelutoimintaa. Esim. leipoa myyjäisiin tai pitää luentoa.
Vertaistoiminta	Vertaistoiminta edellyttää samankaltaista elämäntilannetta tai esimerkiksi kokemusta samasta sairaudesta.
Talkoo-, keräys- ja tapahtumatoiminta	Erilaisiin tapahtumiin, keräyksiin ja talkoisiin osallistuminen.
Järjestötoiminta ja muu kansalaisvaikuttaminen	Järjestötoiminta ja muu kansalaisvaikuttaminen

2.2.2 Vapaaehtoistoiminta osallisuuden tukena

Vapaaehtoistoiminta on arvokasta yksilöille ja yhteiskunnalle ja se lisää kaikkien osapuolien hyvinvointia (Rinnekoti 2020). Toimiva yhteiskunta lisää sosiaalista pääomaa ja luottamusta sekä auttaa ottamaan helpommin huomioon eri väestöryhmiä. Vapaaehtoistoiminta on myös sekä yksilöiden, että yhteiskunnan tasolla yhteydessä tähän. (Pessi &

Grönlund 2019: 116–118.) Loughin (2017) tekemä raportti maailman vapaaehtoistyöstä korosti vapaaehtoistyön roolia vahvana osallisuuden tukemisessa. Tuloksissa kävi ilmi, että vapaaehtoistyön perusarvot vahvistavat ihmisten välistä solidaarisuutta, vastavuoroisuutta ja keskinäistä luottamusta, samalla edistäen haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten sosiaalista osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia. (Lough 2017: 1).

Vapaaehtoistoiminnalla on merkitystä niin vapaaehtoiselle itselleen, vapaaehtoisen palvelujen vastaanottajille kuin vapaaehtoistoimintaa organisoiville yhteisöille ja palvelujärjestelmälle. Vapaaehtoistoiminnan vaikutuksia ihmisiin, joiden parissa vapaaehtoiset toimivat, on tutkittu vähäisessä määrin, mutta tulokset ovat silti olleet melko samanlaisia. (Esim. Grönlund & Falk 2019.) Vapaaehtoisilta tai vertaisilta saatu tuki voi vähentää yksinäisyyden tunnetta ja stressiä, sekä parantaa mielialaa, vahvistaa itsetuntoa, lisätä positiivista suhtautumista elämään sekä tuottaa osallisuuden ja toimijuuden kokemuksia. (Pessi & Grönlund 2019: 116–118.) Vapaaehtoisen palveluja vastaanottavat saavat usein konkreettista apua ja vaihtelua arkeensa. Se voi joskus olla myös ainoa tarjolla oleva palvelu ja osallisuuden mahdollisuus ulkopuolelle oman elämän. (Laimio & Välimäki 2011: 19–21.) Rinnekodin vapaaehtoistoiminnan ohjeessa pohditaan, että parhaimmillaan toteutuessaan vapaaehtoistoiminta parantaa asiakkaiden elämänlaatua (Rinnekoti 2020). Vapaaehtoistoiminnan toteuttamisen lähtökohtana myös nähdään asiakkaiden osallistaminen ja vuorovaikutus (Laatikainen 2010: 14).

Vapaaehtoiselle itselleen vapaaehtoistoiminnan merkityksestä puhuttaessa mietitään useimmiten motivaatiotekijöitä vapaaehtoistoiminnan tekemiseen. (Laimio & Välimäki 2011: 19–21.) Vapaaehtoisilla kaikilla on omia vahvuuksia, joita voi hyödyntää vapaaehtoistoiminnassa. Parhaimmillaan toiminta antaa vapaaehtoiselle tunteen siitä, että voi olla hyödyksi omilla vahvuuksillaan. (Turkkila 2017: 14.) Kun vapaaehtoinen tietää mitä on tekemässä ja saa vaikuttaa tekemiseensä, niin todennäköisesti hän sitoutuu vapaaehtoisena toimimiseen ja saa luultavasti myös uusia vapaaehtoisia mukaan toimintaan. (Sauliala 2018: 25–28.) Vapaaehtoistoiminta nähdään mahdollisuutena vaikuttaa omaan elämään sekä ympäröivään yhteiskuntaan ja vaikka auttamisen halu onkin syvästi vapaaehtoistoiminnan motiivi, niin oikeudesta osallistua ja vaikuttaa, on tullut yhä tärkeämpi motiivi vapaaehtoisena toimimiseen. Ihmiset lähtevät vapaaehtoistoimintaan mukaan halutessaan vaikuttaa johonkin tärkeään ja ajankohtaiseen asiaan, sillä vapaaehtoistoimintaan lähtevät ihmiset ovat usein myös vastuuntuntoisia. Nykyään myös vapaaehtoiselle pyritään löytämään hänen tietotaitojaan vastaavia tehtäviä ja hyödyntää eri-

koisosaamista. (Laimio & Välimäki 2011: 16–18.) Se lisää vapaaehtoisena toimivan ihmisen onnellisuuden ja elämän merkityksellisyyden kokemuksia ja vaikuttaa positiivisesti terveyteen (Pessi & Grönlund 2019: 116–118).

Organisaation kannalta mietittäessä vapaaehtoistoiminnan merkitystä, taloudellinen hyöty ja kannattavuus eivät ainoastaan tue laadukkaan vapaaehtoistoiminnan toteutumista, vaan toimintaan on pyrittävä tekemällä oikeita asioita mahdollisimman hyvin. Organisaatioissa täytyy oppia näkemään vapaaehtoistoiminnan positiiviset näkökulmat. Tällaisina vaikutuksina pidetään toiminnan laadun paranemista, asiakastyytyvyyden parantumista, aktiviteettien lisääntymistä arkeen sekä yhteisöllisyyden vahvistumista. (Laimio & Välimäki 2011: 19–21.) Vaikka vapaaehtoistoiminnan johtaminen organisaatiossa on hyvä olla yhden henkilön toimenkuva, on vapaaehtoistoiminta yksikössä kuitenkin jokaisen vastuulla ja jokaisen sitoutuminen on tärkeää (Rinne koti 2020).

Tutkimusten mukaan kehitysvammaiset ihmiset ovat sosiaalisesti eristettyjä huolimatta siirtymisestä asumaan laitoksista yhteiskuntaan, ja ystävyysuhteet kehitysvammaisten ihmisten kanssa ovat harvinaisia (Bigby & Graig 2016). Tutkimusten mukaan työntekijöillä on tärkeä rooli kehitysvammaisten sosiaalisuuden tukemisessa (Venema & Vanskamp & Otten 2018). Tutkimukset viittaavat kuitenkin siihen, että yksiköiden vapaaehtoiset luovat uusia mahdollisuuksia usein vuorovaikutukseen, tasa-arvoisen aseman edistämiseen ja yhteistyöhön yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Yhdessä tekeminen mahdollistaa henkilökohtaisen vuorovaikutuksen ja mahdollisten ystävyysuhteiden kehittymisen. (Bigby & Graig 2016.)

Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan (2020) vapaaehtoistyöllä nähdään olevan osallisuutta lisäävä vaihtoehto myös apua tarvitseville iäkkäille henkilöille. Tarvitaan vain hyviä esimerkkejä ja ideoita ikääntyvien yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamiseksi. Kunnat ja kansalaisjärjestöt tekevät jo monenlaista arvokasta vapaaehtoistyötä iäkkäiden tueksi ja aktivoimiseksi. Erilaiset palvelut ja niiden muodot tulee vain saada myös kaikkien tietoon ja ulottuville. Osallistumiselle on yhdessä luotava tavat, että jokainen löytää itselleen sopivan oman tavan vaikuttaa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020: 22.) Vapaaehtoistoimintaa suunniteltaessa ja kehitettäessä on muistettava, että vapaaehtoistoiminta ei ole yhtenäinen ja selkeä kokonaisuus, vaan sen voi ymmärtää eri tavoin. Vapaaehtoistoiminnassa voi olla mukana sekä vapaaehtoisavun antajina että sen saajina. Lisäksi juuri ikääntyneiden vapaaehtoistoimintaa voidaan tarkastella toisaalta yhteiskunnan näkökulmasta tai toisaalta yksilönäkökulmasta, jolloin se nähdään mielekkäänä ja

toimintakykyä ylläpitävänä toimintana. Ikääntyneiden vapaaehtoistoimintaan kohdistuva kiinnostus on lisääntynyt väestön ikääntyessä (Rajaniemi 2009: 2, 10.) Tätä tietoa on sovellettu myös tutkimuksellisessa kehittämistyössä ikääntyneiden kehitysvammaisten kohdalla.

Maailmanlaajuisella Covid-19 – pandemialla on ollut seurauksi myös vapaaehtoistyöhön. Iäkäs väestö on määritelty viruksen kannalta riskiryhmäksi, jota suojataan monenlaisin toimenpitein ja suosituksin. Tämän vuoksi vapaaehtoistyöntekijöitä on vähemmän ja vähemmän on päästy tekemään itse vapaaehtoistyötä. Toisaalta myös auttamisen halu ja osallistuminen vapaaehtoistyön tekemiseen on lisääntynyt pandemian myötä. Pandemian jälkeen olevan elämän kannalta on tärkeää tukea tässäkin tilanteessa vapaaehtoistyötä, jotta sitä on myös sen jälkeenkin. Vuoden 2020 Covid-19 pandemian alussa jo huomioitiin, vapaaehtoisilla on tärkeä rooli koronaepidemian aikana. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020: 23, 37.)

Tutkimuksen mukaan COVID-19-pandemia korosti myös laitoksissa asuvien ihmisten kohtaamia haasteita (European Union 2021: 11), mutta täytyy uskoa, että vuonna 2018 kansainvälisesti tehdyn tutkimuksen tulosten mukaan juuri vaikeina aikoina vapaaehtoistyö tuo ihmiset yhteisöön mukaan ja saavuttaa yhteiset tavoitteet vahvistamalla luottamusta, auttaa myös tämän kriisin aikana. (UNV 2018: 30.)

3 Tutkimuksellisen kehittämistyön toteutus

3.1 Tutkimuksellisen kehittämistyön tavoite ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksellisen kehittämistyön tavoitteena on tarkastella, miten iäkkään kehitysvammaisen osallisuutta voidaan tukea vapaaehtoistoiminnan avulla. Työn tavoitteena on hankkia erääseen ikääntyneiden kehitysvammaisten asumisen tuen palveluiden yksikön arvokasta tietoa vapaaehtoistoiminnan kehittämisen ja organisoiminnin tueksi samalla selvittäen mitkä tekijät edistävät ja estävät vapaaehtoistoiminnan toteuttamista yksikössä. Tavoitteiden avulla työn tarkoituksena on luoda yksikköön pysyvää vapaaehtoistoiminnan toimintamallia, jotta uusien vapaaehtoisten olisi entistä helpompi tulla mukaan toimintaan ja jo yksikössä satunnaisesti käyneet vapaaehtoiset olisivat edelleen motivoituneita jatkamaan pysyvästi vapaaehtoistoiminnassa.

Tutkimuksellisen kehittämistyön aikana on tarkasteltu mitä ajatuksia, kokemuksia ja kehittämisideoita yksikössä asuvilla iäkkäillä kehitysvammaisilla henkilöillä, yksikön työntekijöillä ja vapaaehtoisilla on vapaaehtoistoimintaa kohtaan. Samalla on selvitetty heidän kiinnostuksen kohteita sekä pyritty yhdessä löytämään keinoja yksikössä asuvien iäkkäiden kehitysvammaisten osallisuuden tukemiseksi ja edistämiseksi vapaaehtoistoiminnan avulla.

Tutkimuskysymykset:

1. Minkälaisia kokemuksia, ajatuksia ja kehittämisideoita asumisen tuen palvelujen yksikössä asuvilla iäkkäillä kehitysvammaisilla, työntekijöillä ja vapaaehtoisilla on vapaaehtoistoiminnasta?
2. Miten iäkkäiden kehitysvammaisten osallisuutta yksikössä voitaisiin tukea vapaaehtoistoiminnan avulla?
3. Mitkä tekijät edistävät ja estävät vapaaehtoistoiminnan toteuttamista asumisen palvelujen yksikössä?

3.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksellista kehittämistyötä on lähestytty kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen näkökulmasta, jonka avulla pyritään kuvamaan todellista elämää sekä ymmärtämään kehittämistyöhön osallistuvia antamalla mielekäs kokonaisvaltainen tulkinta. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2014,161; Kananen 2012: 25.) Kvalitatiivinen tutkimus sopii juuri tutkimuksiin, joissa tutkitaan tapahtumien yksityiskohtaisia rakenteita, mukana olleiden yksittäisiä merkitysrakenteita, luonnollisia tilanteita tai jos halutaan tietoa tiettyihin tapauksiin. (Metsämuuronen 2006, 88.) Osallisuuden tunne on jokaiselle ihmiselle oma kokonaisvaltainen kokemus, joten tästä johtuen laadullinen lähestymistapa sopii mielestäni tämän tutkimuksellisen kehittämistyön menetelmäksi.

Tutkimuksellisen kehittämistyön tavoitteena on muutos sekä tiedon lisääminen tutkimusosion kautta (Kananen 2012: 28), joten työ on toteutettu toimintatutkimuksena, jossa tutkija itse osallistuu aktiivisena tutkimukseen mukaan. Toimintatutkimuksessa tarkoituksena on myös pyrkiä muuttamaan käytäntöjä ja ratkaisemaan ongelmia. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Toimintatutkimuksen ja kehittämistutkimuksen ero on pieni, sillä myös kehittämistutkimuksen tavoitteena on asiantilojen muutos. Toimintatutkimus kohdistuu ehkä kuitenkin enemmän ihmisiin ja heidän omiin vaikuttamismahdollisuuksiin, jotka tässä tutkimuksellisessa kehittämistyössä on suuressa roolissa. (Kananen 2012: 38).

3.3 Kohderyhmä

Tutkimuksellinen kehittämistyö on tehty yhdessä Helsingin Diakonissalaitoksen, Rinnekodin erään asumisen tuen palvelujen yksikön kanssa. Rinnekodissa olleen AKA (Aktiivisuutta kehitysvammaisten arkeen) –hankkeen (2018-2020) tavoitteena oli löytää paljon tukea tarvitseville kehitysvammaisille henkilöille aktiviteetteja arkeen. Hankkeen tarkoituksena oli myös kouluttaa vapaaehtoisia henkilöitä toimimaan kehitysvammaisen henkilön osallisuuden tukena. Hankkeen aikana laadittiin vapaaehtoistoimintaan ohje, jonka avulla ryhmäkodeissa olisi vapaaehtoistoiminta helpompi aloittaa tai kehittää osallisuutta tukevammaksi. (Rinnekoti 2020). Tutkimuksellinen kehittämistyö onkin alkanut syksyllä 2019 AKA –hankkeeseen tutustumisella. Tutkimukselliseen kehittämistyöhön liittyvä yksikkö kiinnittyi myös hankkeeseen ja hankkeen sisällä oleva yksikön oma kehittämissuunnitelma suunniteltiin syksyn 2019 aikana sekä saatiin näin ollen rekrytoitua jo yksikköön kaksi vapaaehtoista.

Tammikuussa 2020 yksikössä järjestettiin avoimet ovet, joiden tarkoituksena oli saada rekrytoitua lisää vapaaehtoisia. Avoimissa ovissa kävi vapaaehtoisia tutustumassa ja illan aikana saatiin yksikköön rekrytoitua neljä vapaaehtoista lisää. Kevät 2020 toi maailmalle levinneen Koronavirus COVID-19 saattamana sekä hankkeeseen, että kehittämistyöhön haasteita ja tapaamisia jouduttiin perumaan (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2020a).

Varsinainen kehittämistyö jatkui marraskuussa 2020 tutkimusluvan hakemisella sekä Helsingin Diakonissalaitoksen eettiseltä lautakunnalta, että Helsingin kaupungilta. Tutkimusluvan saamisen jälkeen helmi-maaliskuussa 2021 toteutettiin aineiston keruu sekä huhtikuussa 2021 tehtiin tulosten analysointi ja tulkinta. Toukokuun alussa 2021 järjestävässä yhteiskehittelyn pienryhmäkeskustelussa käytiin vielä haastatteluissa tullutta tietoa yhdessä läpi. Keskusteluun osallistui sillä hetkellä vapaaehtoistyön opintojaksoa yksikössä tehnyt opiskelija, kaksi yksikön työntekijää, kaksi opiskelijaa sekä kolme yksikössä asuvaa ikääntyntä kehitysvammaista.

Touko-kesäkuussa 2021 tieteellisten tulosten julkistaminen ja julkaiseminen. Tarkoituksena olisi myös rekrytoida ja perehdyttää ja kouluttaa uusia vapaaehtoisia yksikön toimintaan, jos se vain maailman tilanteen vuoksi mahdollista (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2020a).

3.4 Aineiston kerääminen ja tutkimusaineisto

Tutkimuksellisen kehittämistyön aineistonkeruumenetelmänä on käytetty teemahaastattelua. Tämä soveltuu hyvin silloin menetelmäksi, kun halutaan tulkita kysymyksiä tai tämentää niitä. (Metsämuuronen 2006: 113.) Tässä työssä juuri haastatteluissa oli mahdollisuus näin ollen tarkentaa vielä kysymyksiä haastateltavien vastauksiin perustuen. Ikääntyneiden kehitysvammaisten kohdalla oli myös mahdollista käyttää kysymysten asettelussa selkokieltä. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 87–88.)

Teemahaastattelussa haastattelun teema-alueet on etukäteen jo määritelty. Haastattelijalla on vastuu siitä, että kaikki alueet tulee haastateltavan kanssa käytyä läpi. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 87–88.) Teemahaastattelun tutkimuskysymyksillä haetaan ymmärrystä itse tutkittavalle asialle, sekä siihen liittyville tekijöille (Kananen 2012: 100). Tästä syystä

haasteltaviksi valikoituivat henkilöt, jotka joko asuivat tai työskentelivät kyseisessä yksikössä tai olivat toimineet vapaaehtoistyöntekijänä yksikössä.

Teemahaastattelussa tavoitteena on saada mahdollisimman paljon tietoa halutusta asiasta, ja on suositeltavaa, että haastateltavat tuntevat aiheen ja saavat tutustua haastattelun teemoihin jo etukäteen. (Tuomi & Sarajarvi 2018: 86.) Tästä syystä annoin työn tiedotteen (Liite 1.), lisäksi haastatteluun osallistuville henkilöille teemahaastattelurungon (Liite 2.) jo etukäteen, joihin he saivat tutustua. Asumisyksikön iäkkäille kehitysvammaisille luin haastattelurungon ennen haastattelua ja kerroin vielä tässä vaiheessa työn tavoitteet selkokielellä tehdystä tiedotteesta. Henkilöt, jotka saavat kertoa kantansa itselleen tärkeästä asiasta ja esittää parannusehdotuksia, lähtevät myös helpommin toteuttamaan kehitystyötä, joka oli omalle kehittämistyölleni oleellista (Kananen 2012: 102).

Haastatteluihin valikoitui kolme kyseisen asumisyksikön asiakasta, jotka haastatteluhetkellä asuivat yksikössä. Neljä yksikön työntekijää, jotka olivat haastatteluhetkellä tunteet asiakkaat vähintään 3 vuotta. Tämän oli tarkoituksena lisätä työn luotettavuutta, joka on tiedon yksi tärkeimmistä tekijöistä. (Kananen 2012: 162.) Haastatteluun osallistui myös vapaaehtoinen, joka oli jo käynyt yksikössä aiemmin vapaaehtoistyöntekijän roolissa ja olisi jatkossakin kiinnostunut tekemään vapaaehtoistoimintaa yksikössä.

Asiakkaiden haastattelut toteutettiin asumisyksikössä heidän omissa kodeissaan. Työntekijöiden haastattelut toteutettiin asumisyksikössä pois lukien yhden työntekijän haastattelu, joka tehtiin työntekijän kotona hänen pyynnöstään. Vapaaehtoisen haastattelu tehtiin myös hänen kotonaan. Haastattelut toteutettiin nauhoittaen yksilöhaastatteluina valmiin teemahaastattelurungon pohjalta. Tämä varmisti tilanteissa sen, että kaikista tutkimuksen kannalta oleellisista aiheista keskusteltiin haastattelun aikana. Haastattelujen aikana nousi vielä esille uusia näkökulmia ja vihjeitä, joiden avulla esitettiin jatkokysymyksiä ja näin ollen saatiin tarkennuksia teemojen pohjalta. (Kananen 2012: 62.) Haastattelut kestivät 20 minuutista yhteen tuntiin. Ajan puutteen vuoksi yhden työntekijän haastattelua toteutettiin myös sähköpostihaastattelulla, sillä se mahdollisti asiasältöjen tarkentamisen. Laadullista aineistoa voidaan Kananen (2015) mukaan kerätä myös verkomenetelmin, kuten sähköpostilla, mutta tässäkin menetelmässä on muistettava vuorovaikutteisuus sekä asian tarkka ymmärrys (Kananen 2015: 86).

Jokaisen haastattelun jälkeen litteroin eli kirjoitin aineiston kirjalliseen muotoon sanatar-kasti, jokaisen omaan word-tiedostoon. Annoin myös jokaiselle haastattelulle oman koo-din, jotta pystyisin aineiston analyysivaiheessa jäsentelemään, onko kyseessä työntekijä, yksikössä asuva ikääntynyt kehitysvammainen vai yksikössä käynyt vapaaehtoinen. Työntekijä TT, yksikössä asuva ikääntynyt kehitysvammainen A, ja vapaaehtoinen V. Tämän jälkeen erottelin aineistoista koodaamalla väreittäin työlle tärkeät asiakokonai-suudet, jotta teemahaastattelun analysointi oli helpompi toteuttaa, jäsenellä ja kuvailla. (Kananen 2012: 108–110; Tuomi & Sarajärvi 2018: 105.) Viimeisen haastattelun jälkeen totesin, että uusien henkilöiden haastattelu ei ollut enää tarpeellista, sillä vastaukset alkoivat toistaa haastatteluissa itseään, eli saturoida (Kananen 2012: 101). Litteroitua teks-tiä tuli 27 sivua. Tämän jälkeen aloitin aineiston varsinainen analysoinnin, jotta haastat-telut ja asiakokonaisuudet olivat vielä tuoreena muistissa. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 103.)

3.5 Aineiston analyysi

Analyysimenetelmänä käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysin teh-tävänä on saada esille tekstin merkitykset ja tehdä siitä tiivistetty ydinsisältöinen kuvaus. Aineistolähtöisessä analyysissä pyritään saamaan aineistosta teoreettinen kokonaisuus, jossa omilla ja aikaisemmilla tiedoilla ei ole mitään tekemistä lopputuloksen kanssa. Ana-lyysivaiheessa olin erityisen tarkka juuri tästä, ettei omat mielipiteeni tai ajatukseni vai-kuttaneet työn tuloksiin. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä käsitteitä yhdistelemällä saadaan vastaus tutkimustehtävään. Analyysi tulkitaan ja perustellaan. Täytyy myös muistaa, että kaikissa sen vaiheissa on tekijän ymmärrettävä haastateltavia juuri heidän omasta näkökulmastaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 103, 108, 117, 127.)

Tässä tutkimuksellisessa kehittämistyössä käytin Miles ja Hubermanin 1994 laatimaa kuvausta aineistolähtöisestä analyysistä. Heidän mukaansa prosessi on jaettu kolmeen vaiheeseen, joista ensimmäinen on aineiston pelkistäminen eli redusointi. Tällä vaiheella tarkoitetaan sitä, että aineistosta karsitaan epäolennainen ja tieto tiivistetään. Aineistosta etsittiin kaikki tutkimustehtävää kuvaavat alkuperäisilmaisut ja niitä kuvaavat pelkistetyt ilmaisut listattiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 122-124.)

Taulukko 2. Esimerkkitaulukko aineiston pelkistämisestä

Alkuperäiset ilmaisut	Pelkistetyt ilmaisut
<p>Minun mielestäni oon saanut olla mukana, ei kukaan oo siihen sanonut mitään muuta, mitään oikeestaa, semmosta ainakaan et minust ois tuntunut että ei, aha tuo stoppaa nyt. (A)</p>	<p>Päätttäminen omasta osallistumisestaan</p>
<p>Mäkin voisin kun on noita puhelimia, niin mä voisin kysyä kyllä ihan itse, että saanko (osallistua) tai saahan täällä moni muukin joka ei pysty itse tekemään.(A)</p>	
<p>Joo, kokouksessa pidettiin täällä ja mitä (vapaaehtoisen tukihenkilön nimi) kanssa voisi tehdä ja sen kuinka usein se käy. (A)</p>	<p>Päätttäminen miten haluaa osallistua Päätttäminen miten usein haluaa osallistua</p>
<p>Se on juuri sitä mitä asiakas itse haluaa tehdä. (V)</p>	<p>Päätttäminen mitä haluaa tehdä</p>
<p>Olisi hyvä pysähtyä miettimään omaa elämänsä ja miettiä miten paljon itse tekee valintoja heidän arjessa. Yhden päivän aikana jo. (TT)</p>	<p>Päätätävalta toiminnassa</p>

<p>Tutustumalla asiakkaisiin ja havainnoimalla. Monet asiakkaat kommunikoi ilmeillä ja eleillä. (TT)</p>	<p>Kommunikaatiotapojen etsiminen tutustumalla</p>
<p>No se, että siinä on joku läsnä siinä tilanteessa ja tekee asiakkaan kanssa. (TT)</p>	<p>Läsnäolo yksilöllisissä tilanteissa</p>
<p>Se että sä tunnet asiakkaan, että sä tiedät mitä se haluaa, et minkälaisista asioista se pitää ja sitten yrittää sitä kautta saada niinkun mahdollistettua asioita. (TT)</p>	<p>Asiakkaan yksilöllisten tarpeiden tunteminen</p>
<p>Ja sit vois miettiä myös, että vois sopia jos olisi yhteisiä mielenkiinnon kohteita esimerkiksi. Silloinhan se toiminta on kaikkein mielekkäintä, kun myös se vapaaehtoinen saa tehdä asioita mitä ja mihin on itsellä mielenkiintoa ja osaa myös auttaa. (TT)</p>	<p>Kokemuksia sekä asiakkaille että vapaaehtoisille</p>
<p>Lapset ovat minun mieleen. Lapset varmasti auttaisi mielellään tämmöstä, jotain joka tarvitsee apua. (A)</p>	
<p>Kyllä se antaa, vaikka se ottaa, niin kyllä se antaa enemmän. (V)</p>	<p>Toiminnassa vastavuoroiset suhteet</p>
<p>Ainakin mä tulen iloiseksi! Mikä ihanampaa on, ei sen ihanampaa ole olemassaakaan. (A)</p>	
<p>Nimenomaan tukemaan ihmisiä odottamatta mitään niinku takaisin. (TT)</p>	<p>Tasavertaisuus toiminnassa</p>
<p>Siihen pitää olla aikaa kuunnella asiakasta. (TT)</p>	<p>Asiakkaan kuunteleminen toiminnassa</p>

<p>Ja sitten kun tulee semmonen luottamus-suhde, niin sitten voi lähteä edistämään sitä mitä on tehnyt toisen kanssa ja voi antaa sitä ideaa eteenpäin. (V)</p>	<p>Luottamuksen saaminen toiminnassa</p>
---	--

Toinen vaihe pitää sisällään aineiston ryhmittelyn eli klusteroinnin. Tällöin aineistosta löydetyt alkuperäisilmaisuista tehdyt pelkistetyt ilmaisut, ryhmitellään sisällön mukaan alaluokiksi, yläluokiksi ja lopulta pääluokiksi, jotka ovat yhteydessä tutkimusongelmaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 125.)

Taulukko 3. Esimerkkitaulukko aineiston ryhmittelystä

Pelkistetyt ilmaisut	Alaluokka
Päätttäminen omasta osallistumisestaan	Päätätävalta omassa elämässä
Päätttäminen miten haluaa osallistua	Oikeus päättää itse tekemisistään ja asioistaan
Päätttäminen miten usein haluaa osallistua	
Päätttäminen mitä haluaa tehdä	Oikeus oman elämän valintoihin
Päätätävalta toiminnassa	Itsemääräämisoikeutta tukevat lait
Kommunikaatiotapojen etsiminen tutustumalla	Kommunikaatio
Läsnäolo yksilöllisissä tilanteissa	Läsnäolo

Asiakkaan yksilöllisten tarpeiden tunteminen	Yksilöllisten tarpeiden huomioiminen
Kokemuksia sekä asiakkaille että vapaaehtoisille	Vastavuoroisuus
Toiminnassa vastavuoroiset suhteet	
Tasavertaisuus toiminnassa	Tasavertaisuus
Asiakkaan kuunteleminen toiminnassa	Kuunteleminen
Luottamuksen saaminen toiminnassa	Luottamus

Viimeisessä vaiheessa aineisto käsitteellistetään eli abstrahoidaan. Tässä aineistosta erotetaan olennainen tieto, ja tämän tiedon avulla muodostetaan teoreettisia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 13: 125-127.)

Taulukko 1. Esimerkkitaulukko aineiston käsitteellistämisestä

Alaluokka	Yläluokka
Päätäväältä omassa elämässä	Itsemääräämisoikeus
Itse oikeus päättää tekemisistään ja asioistaan	
Itsemääräämisoikeutta tukevat lait	
Kommunikaatio	Vuorovaikutus
Läsnäolo	
Yksilöllisten tarpeiden huomioiminen	

Vastavuoroisuus	
-----------------	--

3.6 Yhteiskehittäminen osana toimintaa

Yhteiskehittäminen on ihmisten välillä tapahtuvaa tavoitteellista yhteistyötä, jota voidaan toteuttaa monella eri tavalla. Tärkeää kuitenkin yhteiskehittämisen toteutumisen kannalta on osallistujien tasavertaisuus ja kuunteleminen. Osallistujien täytyy kokea itsensä arvostetuiksi ajatuksillaan, mikä vaatii aktiivisuutta kaikilta osallistujilta. Tärkeää on myös luoda oikeanlainen tila ja tunne, jotta yhteiskehittely on mahdollista. Työskentelyssä on tärkeää löytää jokaisen tavoitteet ja toiveet sekä koota niistä yhteinen tavoite, joiden avulla on helppo edetä ideoihin ja tekemiseen. (Aaltonen, Hytti, Lepistö & Mäkitalo-Keinonen 2016.)

Sosiaali- ja terveystalvueluissa on ryhdytty korostamaan yhä enemmissä määrin asiakkaiden osallisuutta ja osallistumista. Yhteiskehittämiseen perustuvassa toiminnassa olisi työntekijöiden pystyttävä luopumaan omista rutiininomaisista toiminnoistaan tai ajatuksistaan. Yhteiskehittelyn prosessin näkökulmasta tulisi ajatella, että on itse osana sitä, eikä määräävänä osapuolena. Asiakkaiden osallistumisen ja osallisena olon kehittämistyöhön on havaittu olevan positiivia vaikutuksia. Sen on nähty vahvistavan heidän näkökulmiaan sekä oikeudenmukaista kohtelua. (Hietala & Kinnunen & Kauppila & Karjalainen 2018: 8-9.)

Yhteiskehittäminen eroaa täysin perinteisestä asiakkaille suunnittelemaasta toiminnasta ja kehittämistyöstä sillä, että kehittämisen täytyy olla avointa kaikille asiaan ja toimintaan osallistuneille. Tärkeää on, että jokainen voi olla mukana yhdessä mahdollisimman pakottomasti. Vuorovaikutuksen monimuotoisuus yhteiskehittämisessä perustuu juuri siihen, ettei yhteiskehittämiseen osallistujia rajata etukäteen, vaan prosesseihin otetaan mukaan mahdollisimman avoimesti kaikkia aiheesta kiinnostuneita. Ja kun yhteiskehittäminen alkaa muodostua osaksi yksiköiden toimintakulttuuria, on tärkeää avata uusia ovia kutsumalla mukaan uusia kokemusasiantuntijoita ja palveluiden käyttäjiä (Hietala ym. 2018: 21-22.)

Täytyy myös muistaa, että kiire ja tehokkuus eivät sovi yhteiskehittämiselle. Luottamus, tasavertaisuus ja keskustelujen dialogisuus toteutuu parhaiten mukavassa ja turvallisessa tilassa. Yhteiskehittäminen saattaa innostaa ja tekee mieli välittömästi kokeilla saamiaan oivalluksia asiakastyössä tai ryhtyä kehittämään yksikkönsä käytäntöjä yhdessä asiakkaiden kanssa. Täytyy kuitenkin muistaa, että usein kuitenkin isot ratkaisut vaativat aikaa. Ajattelutapojen ja omien perusoletusten ja -käytäntöjen muutokset toteutuvat yhteistyöllä kokeilujen sekä myös epäonnistumisten ja onnistumisten kautta. Tärkeää on oppia asiakkaiden kannalta entistä toimivampia käytäntöjä. (Hietala ym. 2018: 21–22.)

4 Tutkimuksellisen kehittämistyön tulokset

Tutkimuksellisen kehittämistyön tavoitteena oli tarkastella, miten iäkkään kehitysvammaisen osallisuutta voidaan tukea vapaaehtoistoiminnan avulla. Haastattelin työssäni kolmea yksikön asiakasta, neljää työntekijää sekä yhtä vapaaehtoista, joka oli käynyt tutustumassa yksikön toimintaan sekä AKA-hankkeen avoimissa ovissa miettimässä mitä yksilöllistä vapaaehtoistoimintaa hän voisi toteuttaa jatkossa. Jokaiselle kohderyhmälle oli sama teemahaastattelurunko, jonka avulla haastatteluista oli helpompi toteuttaa huomioiden, että jokaisen haasteltavan kanssa samat teemat toteutuivat.

Työn tarkoituksena oli saada vastaus tutkimuskysymyksiin; minkälaisia kokemuksia, ajatuksia ja kehittämideoita asumisen tuen palvelujen yksikössä asuvilla iäkkäillä kehitysvammaisilla, työntekijöillä ja vapaaehtoisilla on vapaaehtoistoiminnasta? Mitkä tekijät edistävät ja estävät vapaaehtoistoiminnan toteuttamista asumisen palvelujen yksikössä? Sekä miten iäkkäiden kehitysvammaisten osallisuutta yksikössä voitaisiin tukea vapaaehtoistoiminnan avulla?

Esitän tämän työn tulokset mukaillen haastattelussa käyttämiäni teemoja sekä Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitoksen määritelmää osallisuudelle kaikista heikoimmassa asemassa olevien näkökulmasta (Isola ym. 2017: 9.) Analyysistä sain tulokseksi yhdeksän yläluokkaa, jotka jakautuivat kahdeksi pääluokaksi; vapaaehtoistoiminnan toteutuminen sekä osallisuuden tukeminen vapaaehtoistoiminnan avulla. Tulososiossa kuvaan ensin mitkä tekijät vaikuttavat itse vapaaehtoistoiminnan toteutumiseen yksikössä ja näin ollen saan vastauksia tutkimuskysymyksiin 1 ja 3. Tulososiossa toiseksi kuvaan sitä mitkä tekijät nousivat esiin, jotta iäkkäiden kehitysvammaisten osallisuutta voitaisiin tukea vapaaehtoistoiminnan avulla yksikössä. Toinen osio vastaa siis tutkimuskysymykseen 2.

4.1 Vapaaehtoistoiminnan toteutuminen

4.1.1 Ajatuksia vapaaehtoistoiminnasta

Haastatteluissa selvitin minkälaisia kokemuksia ja ajatuksia asumisen palvelujen yksikössä asuvilla iäkkäillä kehitysvammaisilla, työntekijöillä ja vapaaehtoisilla on vapaaehtoistoiminnasta. Haastatteluissa kävi ilmi, että haastateltavilla oli erilaisia ajatuksia siitä mitä vapaaehtoistoiminta on. Koettiin, että vapaaehtoistoiminta on ihmisen halu auttaa

toista ihmistä. Koettiin myös, että vapaaehtoistoiminta on sitä, että joku vapaaehtoisesti tulee tekemään jotain aktiviteettia yksikköön asiakkaiden kanssa omalla ajalla.

Joku tulee tekemään vapaaehtoisesti, omalla ajalla. Yleensä sitä, no siis just näitä harrastetoimintoja. (TT)

Työntekijöiden näkökulmasta nähtynä kolme neljästä huomioi sen, että vapaaehtoistoiminta on palkatonta. Yksikön asiakkaalla yhdellä oli ajatuksena, että vapaaehtoinen on henkilö, joka vapaaehtoisesti haluaa tehdä työtä niin, ettei häntä tarvitse pakottaa tekemään sitä. Tuloksissa tuli myös ilmi, että tieto vapaaehtoistoiminnan määrittelystä on puutteellinen tai tieto on jopa väärä yksikössä asuvien näkökulmasta.

Minähän voin tota maksaa hänelle ihan omalla rahallani, että hän pystyy niinkun tekemään sitä. (A)

Aikaisemmat kokemukset vapaaehtoistoiminnasta jakoutuivat kohderyhmien välillä. Yksikössä asuvilla oli kokemuksia vapaaehtoistoiminnasta omien sanojen mukaan yhdellä. Hän muisteli, että joskus nuoruudessa olisi hänellä ollut kerhonvetäjänä vapaaehtoistyöntekijä. Tuloksista selvisi myös, että hän itse tekee vapaaehtoistoimintaa yksikön sisällä osallistumalla musisointihetkeen ohjaajan kanssa aina halutessaan. Tuloksissa mainittiin myös osallistuminen osallisuutta tukevaan toimintaan, joka palkatonta.

Mä olin (ohjaajan nimi) esityksessä tuolla. Laulettiin toiseen paikkaan, työpaikkaan, koneella ja soitettiin sinne ja yks nainen oli täällä ja ilmoitti, että se menee eteenpäin muille. (A)

No ei mulla kyllä enää niin paljon ole (kokemusta vapaaehtoistoiminnasta), mutta saattaa olla jollain muulla ihmisellä, se on aika vaikea sanoa kun ei ole nähnyt ihmisiä enää niin ei ole tullut kysytyä. (A)

Silloin kun mä olin nuorempi tein töitä (päiväaikainen toiminta). Ei niin paljon ollut kun mitä nyt on. Nyt on ruvettu ihan, ihan niinkun järkijäänkin. (A)

Työntekijöillä sekä vapaaehtoistyöntekijällä oli lähes jokaisella kokemuksia vapaaehtoistoiminnasta joko yksikössä jo aiemmin tapahtunutta tai sen ulkopuolista. Kokemuksia kerrottiin tulleen partion kautta, järjestöissä, kipuyhdistyksessä vapaaehtoistyötä tehdessä, läheisiä auttaessa, yksikössä satunnaisesti käyneiden vapaaehtoistyöntekijöiden kautta sekä omien lasten kautta.

Yksikössämme on käynyt vapaaehtoistoiminnan ihmisiä usein, mutta korona tilanteen takia olemme joutuneet niitä paljon lykkäämään ja peruuttamaan. (TT)

4.1.2 Yksikön vapaaehtoistoimintaan vaikuttavat tekijät

Tulokset yksikön vapaaehtoistoimintaan vaikuttavista tekijöistä painoutuivat hyvin eri tavoin kohderyhmien välillä. Yksikössä asuvat iäkkäät kehitysvammaiset olivat yksimielisesti sitä mieltä, että sitten kun maailmalla valitseva Koronavirus Covid-19 pandemia (korona) päättyy, niin vapaaehtoistoinnalle ei ole yksikössä mitään estäviä tekijöitä. Vapaaehtoistyöntekijät toivotettiin jokaisen heidän puolestaan tervetulleiksi.

En mä usko, että kellään olisi tällästä asiaa vastaan. (A)

Työntekijöiden näkökulmasta estävän tekijänä nähtiin se, jos asiakkaat eivät ehkä itse halua vapaaehtoistoimintaa kotiinsa. Estävänä tekijänä työntekijöiden tuloksissa nousi itse vapaaehtoistoinnin käynnistämiseen liittyvät haasteet. Mietittiin miten sen saa organisoitua niin, että se voi ylipäänsä toteutua yksikössä. Muistutettiin, että osa asiakkaista on vaikeasti kehitysvammaisia ja heidän kanssaan toimivalla täytyy olla kokemusta esimerkiksi lääkityksestä ja ylipäänsä iäkkäiden kehitysvammaisten kanssa työskentelystä.

Tuloksissa yksikön vapaaehtoistoimintaa estävistä tekijöistä nousi esille kahden työntekijän haastatteluissa huoli vapaaehtoistoinnin laillisesta näkökulmasta ja kuinka toiminnan saa varmasti toteutettua niin, että asiakkaiden osallisuus ja hyvinvointi varmasti toteutuu laillisesta sekä eettisestä näkökulmasta. Samalla tuloksissa tuli ilmi huoli henkilöstön resurssipulasta, jos on yhä enemmän tarvetta vapaaehtoistyöntekijöille avustamaan työssä sosiaali-terveysalalla.

Onko juridisesti oikein, että ns. kadulta otetaan ihminen tekemään ilmatteeksi sen, mihin varat eivät riitä. Asiakkaat ovat vaikeasti vammaisia. Tarvitsevat lääkitystä ja paljon osaavaa hoivaa. Voiko tämä olla estävä tekijä. Kaiketi voi. (TT)

Riippuen tietysti kehityshäiriöstä tai vammasta ihan samalla lailla kun se jolla ei ole niin, pitäisi vähän osata ennakoida että ei tule mitään väärinymmärryksiä. (V)

Yksikön vapaaehtoistoimintaa estävistä tekijöistä tulokset nostivat esille myös työntekijöiden ja vapaaehtoistyöntekijän keskuudessa maailmalla valitseva koronan. Koronan tullessa puheenaiheeksi muuttui puheissa vapaaehtoistoiminta tulevaisuuden suunnitelmiksi. Pohdittiin kuitenkin, että se on varmasti jo lähellä tulevaisuudessa mahdollista, sillä koronarokotteet varmasti taas edesauttavat toiminnan toteutumista ja suunnittelemista ja tuovat toiminnalle turvan.

Tiedon puute koettiin kuitenkin isoimmaksi estävistä vaikuttavista tekijöistä vapaaehtoistoiminnan toteutumisen kannalta yksikössä. Puutteellinen tieto ikääntyneiden kehitysvammaisten vapaaehtoistoiminnasta nähtiin tulosten mukaan estävänä tekijänä, jotta vapaaehtoistoimintaa saataisiin käynnistettyä kunnolla. Koettiin, että ulkopuolisten tietämättömyys itse yksiköstä ja sen tarpeista vapaaehtoistoimintaa kohtaan oli jokaisen työntekijän ja vapaaehtoistyöntekijän mielestä estävä tekijä. Vapaaehtoisen näkökulmasta yksikkö koettiin ulkoapäin myös liian vaikeasti lähestyttäväksi. Sisätilat ja itse rakennus koettiin kuitenkin vapaaehtoistoimintaa edistävänä tekijänä, sillä ne nähtiin kodinomaisina ja viihtyisinä. Nähtiin, että sijainniltaan yksikkö on myös hyvällä paikalla lähiössä ja metsän lähellä. Yksikössä asuvilla tieto vapaaehtoistoiminnasta oli puutteellinen tai jopa väärä, mutta he eivät itse asiaa estäväksi tekijäksi osanneet mainita.

Mä ainakin itse uskon, että ois paljon enemmän näitä ihmisiä, jos ne vaan saisivat sen tiedon. (TT)

Mä uskon, ettei moni ihminen edes tiedä, että on mahdollista mennä vapaaehtoiseksi niinku kehitysvammaisten ryhmäkoteihin esimerkiksi tekemään jotain toimintaa. Vaan aina ajatellaan, että pitää olla niinkun joku koulutus. Vaan eihän vapaaehtoisella välttämättä tarvii mun mielestä olla. (V)

Estävänä tekijänä tuloksissa korostettiin myös yhteistyöverkostojen puutetta ja näin ollen itse vapaaehtoisten puuttumista. Markkinoinnin puutteellisuus ja siinä oleva avoimuuden puute nähtiin myös melkein jokaisen mielestä estävänä tekijänä. Pohdittiin, että yksikön pitää päästä ihmisten tietoisuuteen. Tämän asian tiimoilta nousi kuitenkin esille myös tietosuoja ja siihen liittyvät tekijät.

Mä luulen, että pitäisi päästä semmoseen yhteistyöhön sinne missä niit vapaaehtoisia on ja sitten kun joku huomaa paikan, niin sitten sieltä voi tulla niinku tänne. Se on vaikea varmaan saada alulle. Mä luulen, että se on varmaan sitä. Me ei olla edes hakeuduttu semmoseen aikaisemmin tai osattu lähteä hakemaan sitä vapaaehtoistoimintaa. (TT)

Näkyvämmäksi vapaaehtoistyö! Se on aika vaikeeta, mutta mun mielestä kannattaa hyödyntää aina kaikkia suhteita mitä on. (V)

Vapaaehtoistoiminnan toteutumisen edistävinä tekijöinä kohderyhmien välillä ei ollut paljoakaan hajontaa. Kohderyhmät olivat yksimielisiä siitä, että yksikössä asuvien koti asuinympäristönä mahdollistaa vapaaehtoistoiminnan. Ajankohta ja aika vapaaehtoistoiminnalle ei ole yksikössä myöskään liian rajallista kohderyhmien mielestä. Yksikössä asuvien ikääntyneiden kehitysvammaisten sekä työntekijöiden avoimuus ja positiivinen asenne itse vapaaehtoistoimintaa kohtaan mahdollistaa sen toteuttamisen. Koettiin

myös, että yksikön kannustava ja osallistava ilmapiiri on myös yksi vapaaehtoistoiminnan edistävä tekijä.

Siksi koska meidän asukkaat ja siksi koska ne ovat iäkkäitä ja ovat juuri täällä kotona paljon. (TT)

Yksikössä asuvien itsensä, lähes jokaisen työntekijän ja vapaaehtoistyöntekijän mielestä kohderyhmä vapaaehtoistoiminnalle on juuri sopiva ja tästä syystä toiminnan mahdollisuus juuri kyseisessä yksikössä on mahdollista. Vapaaehtoistoiminnan mielekkyys, vastavuoroisuus sekä vertaisuus nähtiin myös edistävänä tekijänä toiminnalle jokaisen haastatteluun osallistuneen kanssa. Tuloksista kävi ilmi myös, että vapaaehtoistoiminnan palkattomuus nähtiin toiminnan kannalta edistävän tekijänä.

Mun mielestä vapaaehtoistoiminta on hienoa, tehdä muille jotain hyvää ja antaa palvelusta ilman, että odottaa sitä takaisin. Hyvän mielen tunne on molemminpuolinen, eli kaikki voittaa. (TT)

Tulokset kertoivat myös sen, jotta yksikön vapaaehtoistoiminta on mahdollista saada toteutettua ja sitä kautta mahdollistaa yksikössä asuvien ikääntyvien kehitysvammaisten osallisuuden toteutuminen vapaaehtoistoiminnan avulla on yksikössä toteuduttava vapaaehtoistoiminnan tietoiseksi saattaminen, markkinointi ja vapaaehtoistyöntekijöiden rekrytointi, vapaaehtoistoiminnan selkeä suunnittelu, selkeä vapaaehtoistoiminnan organisointi, sekä monipuolisen toiminnan järjestäminen sekä osallistumisen mahdollisuus itse vapaaehtoistoimintaan.

Selkeyttä. Vielä selkeempiä ideoita, vaikka ideointi on hyvä asia, mutta sitten kun lähdetään hakemaan ihan uusia, niin ihan selkeät raamit, jollain niinkun helposti saavutettavalla tavalla niin olisi paljon parempi. (V)

Yhteistyö ja yhteistyökumppanit koettiin tärkeänä vapaaehtoistyöntekijöiden rekrytoinnin ja vapaaehtoistoiminnan suunnittelun kohdalla. Vapaaehtoistoiminnan markkinoinnin kohdalla tuloksissa esimerkkinä annettiin sosiaalinen media, koulut ja opiskelijat sekä lähialueelle suuntautuminen ja vapaaehtoistoimintaan suuntautuneet organisaatiot, sekä seurakunnat. Mainittiin myös työttömät ja heidän vertaistuki. Koettiin, että markkinoinnissa voi itse olla myös vaikuttamassa kertomalla yksiköstä sekä sen vapaaehtoistoiminnan tarpeista. Tai vastaavasti kertomalla, jos itsellä on kontakteja vapaaehtoistyöntekijöistä, jotka voisivat tulla yksikköön toteuttamaan vapaaehtoistoimintaa. Esille nousi myös organisaatitasoinen markkinointi ja ylipäänsä vapaaehtoistoiminnan organisointi.

Jostain Kehitysvammaisten liitosta, jostain. Pakko saada jostain sieltä päin. (A)

Niin sit voisko niinkun lähialueen eläkeläiset tulla tänne? Eli laitetaan semmosia flaiereita kaikkien postilaatikkoon: ”Halutko meille vapaaehtoiseksi” (TT)

Vaikka koulujen kanssa yhteistyöllä esimerkiksi sieltä vois paljon ihmiset, opiskelijat ymmärtää, että tää on kivaa ja kasvaa siihen kulttuuriin. (V)

Tulosten mukaan selkeä vapaaehtoistoiminnan organisointi vaatii tutustumista asiakkaisiin. Yksikössä asuvien toiveiden kuunteleminen on yksi vapaaehtoistoiminnan organisoimisen tärkein asia tulosten mukaan. Myös yhdessä asioiden sopiminen koettiin tärkeäksi, jotta saataisiin vapaaehtoistoiminnasta kaikille mieluisa kokemus. Esille nousi myös selkeä yksikön vapaaehtoistoiminnan kuvaus, joka olisi helposti saavutettavalla tavalla toteutettavissa. Selkeyttä kaivattaisiin myös päätäntävällässä ja tieto siitä kuka on organisoimassa yksikön vapaaehtoistoimintaa.

Ainakin sen, että joku ihminen siellä koordinoi ja sitten sopivan tai ilmoittautuneen vapaaehtoisen haastattelee ja miettii, että mitä sen kanssa ja varmaan se. (TT)

Toteutumiseen tarvitaan mielestäni asiakkaiden suostumusta ja halua osallistua. (TT)

Haastatteluissa yksikössä asuvien kohdalla tuettu vapaaehtoistoiminta nousi jokaisen kohdalla puheisiin. Jokainen heistä kertoi haluavansa itse auttaa myös ja tekevänsä mielellään vapaaehtoistoimintaa. Yksi yksikössä asuvista myös itse mainitsi tällä hetkellä tekevänsä toimintaa, jonka mieltää vapaaehtoistoiminnaksi. Toinen yksikön asukkaista kertoi tekevänsä hommia osallisuutta tukevassa toiminnassa ollessaan.

Haluan itse tehdä (vapaaehtoistoimintaa). (A)

Auttaa jotain, ihan ketä vaan tai ilahduttaa. Joo.(A)

Keikkoja enemmän. Niin, että se olisi ihan säännöllinen juttu. Tää on aika hyvä suunnitelma. (A)

Eniten vastauksia jokaisen kohderyhmän kohdalla tuli haastatteluiden aikana pohdittaessa mitä voisi olla monipuolinen vapaaehtoistoiminta. Nämä haastattelun tulokset vietiin vielä pienryhmäkeskusteluun ja yhteiskehittelyn avulla ryhdyttiin rakentamaan mielekästä, monipuolista ja aktiivista toimintaa yksikköön.

Jos leivottaisiin, niin leipoisin mukana. Joo. (A)

Silppuriin laitto, silppurihommat. (A)

Päiväkahveilla. Oooo! (A)

4.2 Osallisuuden tukeminen vapaaehtoistoiminnan avulla

Haastatteluiden alussa selvitin haastateltavien ajatuksia ja kokemuksia iäkkäiden kehitysvammaisten osallisuudesta. Tulokset kertoivat, että osallisuuden kokemus on jokaisella oma henkilökohtainen tunne. Ajatukset osallisuuden toteutumisesta vapaaehtoistoiminnan avulla määrittyivät kuitenkin jokaisen kohderyhmän kohdalla samojen teemojen ympärille. Näitä olivat päätävävalta omassa elämässä, toimiminen asiakaslähtöisesti sekä vuorovaikutus.

4.2.1 Itsemääräämisoikeus

Yksi teemoista iäkkäiden kehitysvammaisten osallisuuden toteutumisesta oli päätävävalta omassa elämässä. Päätävävalta omassa elämässä koettiin tärkeänä perusarjessa toimiessa ja tätä kautta luoden lisää mahdollisuuksia osallistumiseen oman elämän ulkopuolelle.

Kyllä mä oon saanu sanoa ja päättää. (A)

Vapaaehtoistoiminnan toteutumisen kannalta päätösvalta nähtiin päättämisenä omasta osallistumisestaan sekä päättämisenä, miten haluaa toimintaan osallistua. Tulosten mukaan valinnan mahdollisuutta pidettiin tärkeänä jokaisen kohderyhmän kannalta. Samoin koettiin, että on tärkeää saada itse päättää, miten usein haluaa osallistua tai mitä haluaa tehdä. Todettiin myös, että yksikössä asuvilla pitää olla mahdollisuus saada olla valitsematta myös mitään toimintaa.

Toteutumiseen tarvitaan mielestäni asiakkaiden suostumusta ja halua osallistua. (TT)

He voi varmasti itsekkin esittää toiveita ja päättää mitä haluavat tehdä, mutta myös vaikuttaa se mikä heidän(vapaaehtoisten) puuha on mitä haluavat tehdä. (TT)

Se on juuri sitä mitä asiakas itse haluaa tehdä. (TT)

Työntekijöiden haastatteluissa esiin tuli itsemääräämisoikeutta koskevat lait. Työntekijät kokivat, että jos osallisuus voi vapaaehtoistoiminnan avulla yksikössä toteutua, tulee itsemääräämisoikeutta koskevat lait myös toteutua. Kävi kuitenkin ilmi, että oikeus päättää itse tekemisistään voi olla haasteellista kuitenkin toteutua yksikössä, jos muut osallisuuden määritelmät eivät samanaikaisesti myös toteudu.

Se, että asiakkaat tarvitsevat oikeuden päästä harrasteisiin kuten ketä tahansa. (TT)

4.2.2 Asiakslähtöisyys

Tulosten perusteella koettiin, että iäkkään kehitysvammaisen osallisuuden toteutuminen on sitä, että pääsee kokemaan ja osallistumaan asioihin, mihin ei itse välttämättä sanallisesti osaa pyytää tai sanoa kantaa. Koettiin, että osallisuus voi vapaaehtoistoiminnan avulla toteutua, jos yksikössä asuvat nähdään toimintaan osallisina toimijoina. Tärkeänä koettiin myös, että yksikössä asuvat nähdään vapaaehtoistoimintaan nähden tasa-arvoisina ja yhdenvertaisina.

Tuloksissa nousi esille erilaisia vapaaehtoistoiminnan muotoja ja toiveita, sekä kehittämisideoita kuinka vapaaehtoistoimintaa voisi yksikössä toteuttaa. Tästä huomioiden tärkeänä osallisuuden toteutumisen kannalta nähdään yksilölliset tarpeet ja toiveet sekä niiden huomioiminen. Nähdään, että jo oikeus osallistua tukee osallisuutta ja pienet arjen askareet tekevät jokaiselle oman näköisen elämän. Asiakslähtöinen vapaaehtoistoiminta koettiin osallisuutta tukevaksi jokaisen kohderyhmän kohdalla. Asiakslähtöisyyden nähtiin toteutuvan, kun toiminta ja toive on asiakkaasta lähtöisin olevaa. Koettiin, että jokaisella on oikeus hyvinvointiin ja vapaus valita omassa arjessaan oman näköistä toimintaa.

Ajatus kuitenkin mitä asiakslähtöinen vapaaehtoistoiminta pitää sisällään, koettiin kohderyhmien välillä eri tavalla. Tuettu vapaaehtoistoiminta oli yksikössä asuvien mielestä osallisuutta tukeva vaihtoehto ja heistä jokainen kertoikin mielellään tekevänsä vapaaehtoistoimintaa itse, jos siihen annetaan mahdollisuus.

Mä olin (ohjaajan nimi) esityksessä tuolla. Laulettiin toiseen paikkaan, työpaikkaan, koneella ja soitettiin sinne ja yks nainen oli täällä ja ilmoitti, että se menee eteenpäin muille. (A)

Leivottiin täällä. Se oli yks nainen täällä leipojana. Leivottiin erilaisia pullia. Semmosille vähän enemmän töitä. (A)

Työntekijät nostivat puolestaan esille sen, että tärkeintä on, että toiminta on asiakkaan itsensä vapaaehtoisesti valitsemaa. Nähtiin, että asiakaslähtöinen tekeminen lähtee siitä, että asiakas on toiminnan keskiössä ja hänelle tullaan toteuttamaan vapaaehtoisuutta. Tuloksissa nousi myös esille, että toimintaa toteutetaan vertaisesti ja tästä syystä tärkeää on, että vapaaehtoistoimintaa yksikköön toteuttamaan tuleva henkilö otetaan myös huomioon. Näkökulmana nähtiin vapaaehtoistoiminnan mielekkyys molemmille osapuolille, jotta toiminta voi edes toteutua ja näin ollen tukea osallisuutta.

Tai joku tulisi vain vaikka lauleskelemaan päivällä, se olisi ihanaa, ja se toisi kodinomaisuutta myös ja se lisäisi kodikkuuden tunnelmaa. (TT)

Jos on omia lapsia niin käy vaikka laulamassa sinne. (V)

Kyllä se ehdottomasti parantaa osallisuutta ja jos se on vielä molemmille mielekästä hommaa niin mikäs sen parempaa. (TT)

4.2.3 Vuorovaikutus

Tulosten perusteella nähtiin, että iäkkään kehitysvammaisen osallisuuden toteutuminen on myös kuulumista kokonaisuuteen, jossa saa olla osallisena hyvää elämää lisäävissä vastavuoroisissa suhteissa. Läsnäolo ja rauhallisuus yksilöllisissä tilanteissa nousi esille jokaisen kohderyhmän kohdalla puheisiin ja koettiin, että läsnäolo vuorovaikutusta lisäävissä suhteissa lisää myös osallisuutta. Asiakkaan kuunteleminen toiminnassa nousi myös yhdeksi vuorovaikutukseen liittyvistä tekijöistä.

Huomioimalla ja kuuntelemalla jokaisen tarpeen yksilöllisesti. (TT)

Lähes jokaisessa haastattelussa nähtiin, että itse kommunikoinnin mahdollistaminen sekä vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käyttö mahdollistaa osallisuuden toteutumisen myös vapaaehtoisten kanssa. Korostettiin kuitenkin asiakkaan tuntemisen tärkeyttä ja näin ollen kommunikointitapojen etsimisessä on tärkeää tutustuminen ensin toisiinsa, jotta oikeiden kommunikointitapojen löytyminen toteutuu. Tutustumalla myös asiakkaan yksilölliset tarpeet nousevat esille ja näin ollen on helpompi huomioida näitä tarpeita ja toiveita.

Tasavertaisella ja vastavuoroisella vapaaehtoistoiminnalla on mahdollista saada kokemuksia sekä asiakkaille että vapaaehtoisille. Toiminnan vastavuoroisuus nähtiinkin tulosten mukaan yhtenä osallisuuden toteutumisen isona tekijänä. Tulosten perusteella kuitenkin tärkeimmäksi vuorovaikutuksen tekijäksi osallisuuden toteutumisen kannalta

vapaaehtoistoiminnan avulla nousi luottamus. Koettiin, että ilman luottamuksen syntymistä puolin ja toisin ei yksikön ikääntyneiden kehitysvammaisten osallisuus vapaaehtoistoiminnan avulla voi toteutua.

Ja sitten kun tulee semmonen luottamussuhde, niin sitten voi lähteä edistämään sitä mitä on tehnyt toisen kanssa ja voi antaa sitä ideaa eteenpäin, että me tehtiinkin tälleen ja tälleen. (V)

Kun on asiakkaita, joilla ei ole avustajaa ja ei ole omaisia, niin jos heillä olisi joku vapaaehtoinen, joka tekee heidän kanssaan asioita, niin kyllä se ehdottomasti parantaa osallisuutta ja jos se on vielä molemmille mielekästä hommaa niin mikäs sen parempaa. (TT)

5 Yhteiskehittelyn pienryhmäkeskustelu

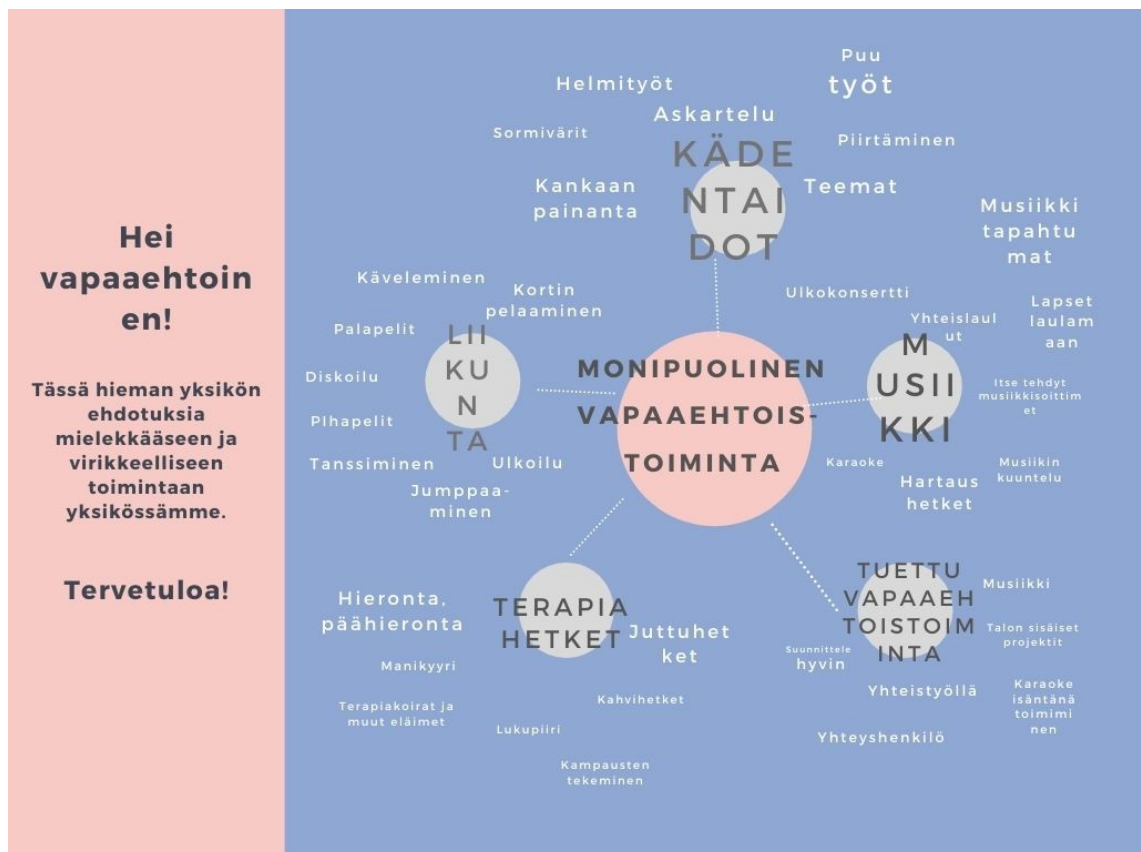
Eniten pohdintoja jokaisen kohderyhmän kohdalla tuli haastatteluiden aikana mietittäessä mitä voisi olla yksikön monipuolinen vapaaehtoistoiminta. Nämä tulokset vietiin vielä pienryhmäkeskusteluun. Pienryhmäkeskusteluun osallistui neljä yksikössä asuvaa ikääntynyttä kehitysvammaista, kaksi yksikön työntekijää, kaksi opiskelijaa sekä vapaaehtoistyöntekijä.

Yhteiskehittäminen on ihmisten välillä tapahtuvaa tavoitteellista yhteistyötä, jota voidaan toteuttaa monella eri tavalla. Tämän työn yhteiskehittelyn tavoitteena oli pienryhmäkeskustelun avulla aloittaa yksikössä vapaaehtoistoiminnan kehittäminen yhteistyöllä, jotta yhteiskehittelyn avulla saataisiin toteutettua juuri sitä haluttua mielekästä ja monipuolista toimintaa yksikköön. Tarkoituksena oli pyrkiä aloittamaan luomaan yksikköön myös pysyvää vapaaehtoistoiminnan toimintamallia, jotta uusien vapaaehtoisten olisi entistä helpompaa tulla mukaan ja jo yksikössä satunnaisesti käyneet vapaaehtoiset olisivat edelleen motivoituneita jatkamaan pysyvästi vapaaehtoistoiminnassa. Yhteiskehittelyn pyrkimyksenä olisi saavuttaa myös entistä toimivampia käytäntöjä vapaaehtoistoiminnan toteuttamiseen yksikössä.

Työn tuloksissa korostui tärkeänä iäkkäiden kehitysvammaisten osallisuuden toteutumisen kannalta vapaaehtoistoiminnan avulla päätäntävalta omassa elämässä. Päätäntävalta omassa elämässä koettiin tärkeänä perusarjessa toimiessa, mutta vapaaehtoistoiminnan toteutumisen kannalta päätösvalta nähtiin päättämisenä omasta osallistumisestaan sekä päättämisenä, miten haluaa toimintaan osallistua. Tulosten mukaan valinnan mahdollisuutta pidettiin tärkeänä jokaisen kohderyhmän kannalta. Samoin koettiin, että on tärkeää saada itse päättää, miten usein haluaa osallistua tai mitä ylipäänsä haluaa tehdä. Tuloksista nousi myös esille yksikössä asuvien toiveiden kuunteleminen yhdeksi osallisuutta tukeväksi asiaksi vapaaehtoistoiminnan toteutumisen osalta. Tämän vuoksi työn tuloksista nostettiin juuri eniten pohdintoja jokaisen kohderyhmän kohdalla tulleista mietinnöistä mitä voisi olla yksikön monipuolinen vapaaehtoistoiminta tähän pienryhmäkeskusteluun aiheeksi.

Puolitoistatuntisen keskustelun aikana keskustelulle saatiin luotua oikeanlainen tunne, jotta keskusteluun osallistujat saivat kokea itsensä arvostetuiksi ajatuksillaan, sekä tasavertaisuus ja yhdenvertaisuus toteutuivat ja jokainen osallistuja sai kertoa oman mie-

lipiteensä. Pienryhmästä nousikin vielä lisää ehdotuksia monipuoliselle vapaaehtoistoiminnalle. Teemoiksi nostettiin kädentaidot, musiikki, liikunta, terapiahetket, joihin löytyi jokaisen kohderyhmän kohdalla kehittämissideoita. Pohdittiin, kuinka jokainen yksikössä asuva ikääntynyt kehitysvammaisen saataisiin osalliseksi toimintaan. Lopuksi esille nousi vielä yhdessä tekeminen ja tuettu vapaaehtoistoiminta. Aihealueita oli hieman vaikeampi kohdentaa, sillä koettiin, että tämä on paljon yksilöllisempää toimintaa, joka täytyy suunnitella hyvin. Tässä yhteistyöllä ja yhteyshenkilöllä on suuri rooli. Todettiin myös, että tuettu vapaaehtoistoiminta sitoo ehkä enemmän vapaaehtoisia. Todettiin kuitenkin, että myös kyseisen yksikön sisällä vapaaehtoistoiminta tuettuna on mahdollista toki myös. Esimerkkeinä annettiin yksikön sisällä olevat projektit, joissa voi olla apuna, tai mahdollisesti toteuttaa itse tai karaokeisäntänä toimiminen nousi myös esille.

Kuvio 1. Yhteiskehittelyn pienryhmäkeskustelu: Monipuolinen vapaaehtoistoiminta.

Pienryhmäkeskustelussa mietittyjen mielekkäiden ja virikkeellisten tekemisten pohjalta laadittiin kuvio, joka vietiin yksikön palaveriin kaikille työntekijöille nähtäväksi. Yksikössä oleva vapaaehtoistyöntekijä otti ehdotukset myös käytäntöön yksikössä asuvien iäkkäiden kehitysvammaisten kanssa. Täytyy kuitenkin muistaa, että usein kuitenkin isot ratkaisut vaativat aikaa. Ajattelutapojen ja omien perusoletusten ja -käytäntöjen muutokset toteutuvat yhteistyöllä kokeilujen sekä myös epäonnistumisten ja onnistumisten kautta. (Hietala ym. 2018: 21–22.). Työskentelyssä on tärkeää löytää jokaisen tavoitteet ja toiveet sekä koota niistä yhteinen tavoite, joiden avulla on helppo edetä ideoihin ja tekemiseen. (Aaltonen ym. 2016.) Pienryhmäkeskustelun aikana yhdessä mietittiin, että tästä on nyt hyvä jatkaa yhteiskehittämisen prosessia vapaaehtoistoiminnan toteutumisen ja pysyvyyden toteuttamiseksi yksikössä. Jo näiden tulosten perusteella voidaan todeta, että osallisuus on mahdollista toteuttaa tietyiltä osin myös vapaaehtoistoiminnan osalta, saadessaan olla osallisena yhteiskehittelyn pienryhmäkeskustelua, jossa pohditaan ja päätetään omaan elämään ja tekemiseen liittyviä palveluita.

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Tämän kehittämistyön tavoitteena oli tarkastella, miten iäkkään kehitysvammaisen osallisuutta voidaan tukea vapaaehtoistoiminnan avulla. Tavoitteena oli myös selvittää mitkä tekijät edistävät ja estävät vapaaehtoistoiminnan toteuttamista. Tarkoituksena oli selvittää mitä ajatuksia, kokemuksia ja kehittämisideoita yksikössä asuvilla iäkkäillä kehitysvammaisilla henkilöillä, yksikön työntekijöillä ja vapaaehtoisilla oli vapaaehtoistoimintaa kohtaan. Työn aikana selvitettiin heidän kiinnostuksen kohteita tarkasteltiin yhdessä vaihtoehtoja osallisuuden tukemiseksi. Yhtenä tärkeänä tavoitteena oli hankkia yksiköön arvokasta tietoa vapaaehtoistoiminnan kehittämisen ja organisoiminnin tueksi, jotta uusien vapaaehtoisten olisi entistä helpompi tulla mukaan ja jo yksikössä satunnaisesti käyneet vapaaehtoiset olisivat edelleen motivoituneita jatkamaan pysyvästi vapaaehtoistoiminnassa.

Esittelen tässä osiossa tutkimuksellisen kehittämistyöni tuloksia ja arviointia, työn eettisyyttä ja luotettavuutta sekä annan jatkokehittämisasiheita työn tulosten pohjalta.

6.1 Tulosten tarkastelu

Vapaaehtoistoiminta on arvokasta yksilöille ja yhteiskunnalle ja se lisää kaikkien osapuolien hyvinvointia (Rinnekoti 2020). Työn tulosten perustella iäkkäiden kehitysvammaisten osallisuutta voidaan tukea vapaaehtoistoiminnan avulla. Tulosten perusteella siihen vaikuttaa kuitenkin eri tekijöitä.

Vapaaehtoistoiminta määritellään useimmiten yleishyödylliseksi, palkattomaksi, omasta vapaasta tahdosta ja useimmiten jonkun tahon organisoimaksi toiminnaksi (Nylynd & Yeung 2015: 15; Marjovuo 2014: 12; Kansalaisareena 2016). Vapaaehtoistyö koetaan myös tärkeäksi ja sitä halutaan tehdä myös jonkun muun hyväksi (Marjovuo 2014: 12; Kansalaisareena 2016; Rinnekoti 2020). Tuloksissa kävi ilmi, että vapaaehtoistoiminta voi olla hyvin monimuotoista ja siitä ajatellaan hyvin laajasti. Haastateltavilla oli erilaisia ajatuksia siitä mitä vapaaehtoistoiminta on. Yksikössä asuvilla iäkkäillä kehitysvammaisilla oli vapaaehtoistoiminnan määritelmään verraten, jopa vääriä käsityksiä vapaaehtoistoiminnasta. Yhdistyneiden kansakuntien raportin (2018) mukaan vapaaehtoistoiminta onkin kyllä muuttunut ja muutokset ovat kohdistuneet vapaaehtoisin, vapaaehtoistehtäviin ja toiminnan organisointiin. (UNV 2018: 28.)

Aikaisemmat kokemukset vapaaehtoistoiminnasta jakautuivat kohderyhmien välillä. Yksikössä työskentelevillä ja vapaaehtoistyöntekijällä kokemuksia oli enemmänkin. Yksikössä asuvilla ikääntyneillä kehitysvammaisilla oli kokemuksia vapaaehtoistoiminnasta omien sanojen mukaan vain yhdellä, mutta se on tauolla ja muilla kauan aikaa sitten. Tuloksissa kävi kuitenkin ilmi, että hän itse tekee vapaaehtoistoimintaa yksikön sisällä osallistumalla musisointihetkeen ohjaajan kanssa aina halutessaan. Tuloksissa nousi myös esille jokaisen haastatteluun osallistuneen iäkkään kehitysvammaisen osallistuneen osallisuutta tukevaan toimintaan, joka on tai ollut palkatonta, mutta mieleistä. Nostan näiden tulosten tueksi tuetun vapaaehtoistoiminnan. Jokainen yksikössä asuvista iäkkäistä kehitysvammaisista oli valmis ja innokas tekemään vapaaehtoistoimintaa itse. Vapaaehtoistoimintaan osallistuakseen kehitysvammaiset ihmiset tarvitsevat siihen tukea, sillä useimmiten heillä on myös tuen tarve elämässä. Mutta oikealla tuella ja hyvin valitulla vapaaehtoistoiminnalla vapaaehtoisena toimiminenkin onnistuu. Yksilölliset tarpeet huomioiden jokainen voi toimia vapaaehtoisena omalla tavallaan. Vapaaehtoistoiminnan mahdollistaminen on yksilön ja ympäristön yhteistyötä. (Herttuainen 2017: 28–29.)

Tuetun vapaaehtoistoiminnan perusajatuksena on, että vapaaehtoistoiminta on kansalaisoikeus. Jokaisella pitäisi olla mahdollisuus tehdä itselleen merkityksellistä vapaaehtoistyötä sekä vaikuttaa, osallistua ja kehittää haluamiaan asioita tällä saralla. (Laimio 2017: 5.) Työntekijöiden näkökulmasta vapaaehtoistoiminnan estävänä tekijänä nähtiin kuitenkin se, mitä jos asiakkaat eivät ehkä itse halua vapaaehtoistoimintaa. Tuettu vapaaehtoistoiminta toteutuakseen tarvitseekin ajatustavoille ja organisoinnille muutoksia, jotta löydetään tuetun vapaaehtoistoiminnan tekijöille mielekästä tekemistä. Tukea tarvitseva vapaaehtoinen tarvitsee enemmän perehdytystä, apua ja neuvoja, joten vie enemmän resursseja organisaatioissa kuin tavallinen vapaaehtoistyö. Ennakkoluulot ja oletukset ovat myös haasteena tuetussa vapaaehtoistyössä. Vapaaehtoistoimintaa organisoivien ja ohjaavien suhtautuminen vaikuttaa paljon kuitenkin tähän. (Ansio 2017: 7.)

Kirjallisuudessa kuvataan monia esteitä, joita kehitysvammaiset kohtaavat vapaaehtoistyötä tehdessä. Ensinnäkin he eivät ole suosittuja vapaaehtoistyön tekijöitä. Toiseksi vapaaehtoistyön tarjoaminen on vähäistä ja kehitysvammaiset, jotka ovat onnistuneet löytämään vapaaehtoistyötä havaitsevat usein riittämättömyyden tunteen, henkilökohtaisten taitojen puutteen, hyväksynnän puutteen, sekä henkilöstön tuen ja yhteyden tarjoamisen puutteen. He eivät koe olevansa vapaaehtoistyössä myöskään itse tekijänä, joten

onkin haastavaa turvata heidän asema, sekä löytää ne, jotka auttaisivat heitä tulemaan mukaan ja pysymään mukana toiminnassa ja yhteisössä. (Choma & Ochocka 2005 :1–13.)

Tuettu vapaaehtoistyö tarjoaa kehitysvammaisille vapaaehtoisille mahdollisuuden etsiä sellaista, jossa he voisivat oppia uusia taitoja, tavata uusia ihmisiä, osallistua ja parantaa heidän hyvinvointiaan ja elämänlaatuaan. Vapaaehtoiset toivovat arvoisiaan vapaaehtoistöitä. He toivovat, ettei heidän jokaista taitoaan leimattaisi vammaisuuteen ja asetettaisi jo oletuksen mukaan epäonnistumaan toiminnassa. Tuetulla vapaaehtoistyöllä tarvitsee olla selkeä visio ja koulutukseen täytyy panostaa. Tietoisuuden lisääminen on tärkeää vapaaehtoistyön kannalta. (Choma & Ochocka 2005:1–13.)

Tuettu vapaaehtoistyö tuo vapaaehtoistyöhön myös uutta näkökulmaa ja sillä on mahdollista muuttaa organisaatioiden toimintatapoja. Se myös lisää erilaisten ihmisten mahdollisuutta osallistua yhteiskuntaan ja toimintaan, sekä lisää yhdenvertaisuutta. Kun yhteisö avautuu ottamaan vastaan monenlaisia ihmisiä, sen toiminta muokkautuu tasavertaiseksi. (Ansio 2017: 8–9.) Yhteiskehittelyn pienryhmäkeskustelussa tuettu vapaaehtoistoiminta nousi esille ensin yhteisenä tekemisenä. Aihetta oli hieman vaikeampi kohdentaa, sillä koettiin, että tämä on kuitenkin paljon yksilöllisempää toimintaa, joka täytyy suunnitella hyvin. Tässä yhteistyöllä ja yhteyshenkilöllä on suuri rooli. Todettiin myös, että tuettu vapaaehtoistoiminta sitoo ehkä enemmän vapaaehtoisia. Todettiin kuitenkin, että myös kyseisen yksikön sisällä vapaaehtoistoiminta tuettuna on mahdollista tuki myös. Esimerkkeinä annettiin yksikön sisällä olevat projektit, joissa voi olla apuna, tai mahdollisesti toteuttaa itse tai karaokeisäntänä toimiminen nousi myös esille.

Usean tutkimuksen mukaan vammaiset ihmiset osallistuvat myös työelämään muuta väestöä harvemmin, mutta esimerkiksi Mooren (2005) tutkimuksen mukaan vaikka vammaiset naiset eivät käyneetkään palkkatöissä, he toimivat aktiivisesti vapaaehtoistyössä. Männyn (2000) tutkimuksen mukaan myös erityisammattikouluista valmistuneiden vammaisten henkilöiden työttömyys oli vähentynyt. Kuitenkaan tutkimuskohteena olleet kehitysvammaiset eivät välttämättä työskennelleet tavallisessa palkkatyössä vaan perinteisesti toimintakeskuksissa, osa tuetusti tai vapaaehtoisesti. Misukan (2009) tutkimuksen mukaan taas osallisuutta tukeva toiminta koettiin kehitysvammaisten keskuudessa tärkeäksi ja merkitykselliseksi ja se tuotti heille osallisuuden kokemuksia. (Kivistö 2014: 61.)

Kehittämistyön tuloksista kävi ilmi, että jokainen haastatteluun osallistunut ikääntynyt kehitysvammaisen olisi halunnut itse osallistua vapaaehtoistoimintaan. He myös kokivat käyneensä ”töissä”, ollessaan osallisuutta tukevassa toiminnassa, ns. päivätoiminnassa ja tehdessään alihankintatöitä epäsäännöllisesti. Vammaispalvelulain 8 §:ssä määritellään, että vammaisten henkilöiden päivätoimintaan kuuluu kodin ulkopuolella järjestetty itsenäistä elämää tukeva ja sosiaalista vuorovaikutusta edistävä toiminta. (Vammaispalvelulaki 1987/380.) Tästä toiminnasta heistä kukaan ei ole saanut kuitenkaan palkkaa. Käytännössä katsoen, tämä osallisuutta tukeva toiminta kattaa monenkin vapaaehtoistoiminnan määritelmän; yleishyödyllinen, palkaton, omasta vapaasta tahdosta ja useimmiten jonkun tahon organisoima toiminta (Nylynd & Yeung 2015: 15; Marjovuori 2014: 12; Kansalaisareena 2016).

Työn tulokset kertoivat myös sen, jotta yksikön vapaaehtoistoiminta on mahdollista saada toteutettua ja sitä kautta mahdollistaa yksikössä asuvien ikääntyvien kehitysvammaisten osallisuuden toteutuminen vapaaehtoistoiminnan avulla, on yksikössä toteutettava myös vapaaehtoistoiminnan markkinointi ja vapaaehtoistyöntekijöiden rekrytointi, vapaaehtoistoiminnan selkeä suunnittelu, selkeä vapaaehtoistoiminnan organisointi, sekä monipuolisen toiminnan järjestäminen sekä osallistumisen mahdollisuus itse vapaaehtoistoimintaan. Yhteistyö ja yhteistyökumppanit koettiin tärkeänä vapaaehtoistyöntekijöiden rekrytoinnin ja vapaaehtoistoiminnan suunnittelun kohdalla. Esille nousi myös organisaatiosoinen markkinointi ja ylipäänsä vapaaehtoistoiminnan organisointi.

Vapaaehtoistoimintaa estävistä tekijöistä tiedon puute nousi isoimmaksi estävistä vaikuttavista tekijöistä vapaaehtoistoiminnan toteutumisen kannalta yksikössä. Puutteellinen tieto ikääntyneiden kehitysvammaisten vapaaehtoistoiminnasta nähtiin tulosten mukaan estävänä tekijänä, jotta vapaaehtoistoimintaa saataisiin käynnistettyä kunnolla. Koettiin, että ulkopuolisten tietämättömyys itse yksiköstä ja sen tarpeista vapaaehtoistoimintaa kohtaan oli jokaisen työntekijän ja vapaaehtoistyöntekijän mielestä estävä tekijä. Diakonissalaitoksen ja Helsingin kaupungin yhteisen kansalaistoiminnan kiihdyttämö Kanssalan raportissa vapaaehtoistoiminta nähtiin myös laajana ja samalla haastavana nähdä, mitä kaikkea voisi tehdä. Tieto vapaaehtoistoiminnasta nähtiin myös hankalasti tavoitettavana. Myös paikallisuudella oli merkitystä vapaaehtoistyöntekijöille. Vapaaehtoistyöhön liittyen nähtiin matalan kynnyksen toiminnan tarve, ja siitä että jokaiselle löytyisi jotain mielekästä tehtävää. (Lummepuro & Ostrovskij 2020: 10-11.)

Estävänä tekijänä työntekijöiden tuloksissa nousi myös itse vapaaehtoistoiminnan käynnistämiseen liittyvät haasteet. Mietittiin miten sen saa organisoitua niin, että se voi ylipäänsä toteutua yksikössä. Karreisen & Halosen & Tennilän (2017) mukaan se on mahdollista, sillä jo tutkimuksetkin osoittavat, että vapaaehtoistoimintaan Suomessa osallistutaan (esim. Rahkonen 2018.) ja myös osallistuttaisiin enemmän, jos vain pyydetäisiin mukaan. He ovatkin suunnitelleet oppaan vapaaehtoistoiminnan organisointiin, 10 askelta parempaan vapaaehtoistoimintaan. Ensimmäisen askeleen tärkeys nousi oman kehittämistyöni tuloksissa myös esille. Vapaaehtoistehtävien suunnittelulla, ohjeistuksella, aikatauluttamisella ja ohjauksella on iso rooli ylipäänsä siinä, että vapaaehtoistoiminta voi toteutua. (Karreinen ym. 2017: 9.)

Työn tulosten mukaan esille nousi toive yksikön selkeästä vapaaehtoistoiminnan kuvauksesta, joka olisi helposti saavutettavalla tavalla toteutettavissa. Selkeyttä kaivattiin myös päätäntävällässä ja tieto siitä kuka on organisoimassa yksikön vapaaehtoistoimintaa. Tässä nousee esille myös Karreisen ym. yhden askeleen vapaaehtoisten johtaminen tärkeälle sijalle. On tärkeää, että vapaaehtoistoimintaa johtava ja organisoiva pitää langat omissa käsissään, jotta vapaaehtoistoimintaa yksikköön tuleva tekijä voi keskittyä juuri siihen omaan tekimiseensä ja voi olla luottavaisin mielin. (Karreinen ym. 2017: 93.)

Myös yhdessä asioista sopiminen ja vastavuoroisuus koettiin tärkeäksi, jotta saataisiin vapaaehtoistoiminnasta kaikille mieluisa kokemus. Vapaaehtoistehtäviä suunniteltaessa onkin hyvä muistaa, että tarjolla kannattaa olla mahdollisimman paljon erilaisia tehtäviä, jotta jokainen voi löytää itselleen omaan elämäntilanteeseen tai mielenkiintoonsa sopivan. (Karreinen ym. 2017: 11.)

Yksikössä asuvien itsensä, lähes jokaisen työntekijän ja vapaaehtoistyöntekijän mielestä kohderyhmä vapaaehtoistoiminnalle on juuri sopiva ja tästä syystä toiminnan mahdollisuus juuri kyseisessä yksikössä on mahdollista. Vapaaehtoistoiminnan mielekkyys, vastavuoroisuus sekä vertaisuus nähtiin myös sekä osallisuutta edistävänä tekijänä, että toiminnalle edistyksellisenä tekijänä jokaisen haastatteluun osallistuneen kanssa. Laimion & Välimäen (2011) mukaan, jotta vapaaehtoistoiminta koetaan merkitykselliseksi ja laadukkaaksi, organisaatioissa täytyy oppia näkemään vapaaehtoistoiminnan positiiviset näkökulmat. Tällaisina vaikutuksina pidetään toiminnan laadun paranemista, asiakastytyväisyyden parantamista, aktiviteetin saamista arkeen sekä yhteisöllisyyden vahvistamista. (Laimio & Välimäki 2011: 19–21.)

Tuloksissa korostui myös tärkeänä, että vapaaehtoistoiminnan toteutuminen yksikössä sekä osallisuuden toteutuminen vaatii tutustumista yksikössä asuviin ikääntyneisiin kehitysvammaisiin ensin. Päätäntävalta omassa elämässä koettiin tärkeänä perusarjessa toimiessa ja vapaaehtoistoiminnan toteutumisen kannalta päätösvalta nähtiin päättämisenä omasta osallistumisestaan sekä päättämisenä, miten haluaa toimintaan osallistua. Tulosten mukaan valinnan mahdollisuutta pidettiin tärkeänä jokaisen kohderyhmän kannalta. Samoin koettiin, että on tärkeää saada itse päättää, miten usein haluaa osallistua tai mitä haluaa tehdä. Kehitysvammalaissa on jo määritelty, että itsemääräämisoikeus tarkoittaa jokaiselle kehitysvammaiselle ihmiselle oikeutta tehdä vapaasti omaan elämänsä liittyviä valintoja, päätöksiä ja toteuttaa niitä. Itsemääräämisoikeus tai sen puute tulee kuitenkin esille arjen keskellä pienissä päivittäisissä asioissa. Itsemääräämisoikeuden toteuttamisella ja omista asioista päättämällä nähdään kuitenkin olevan positiivinen yhteys ihmisen hyvinvointiin ja osallisuuteen. (Helsingin kaupunki 2020: 4–5.)

Yksikössä asuvien toiveiden kuunteleminen nousi myös yhdeksi osallisuutta tukeväksi asiaksi vapaaehtoistoiminnan toteutumisen osalta. Vammaissopimuksen keskeisten periaatteiden lähtökohdissa yhteistä kaikissa onkin, että niissä kaikissa korostuu oikeus kommunikointiin. (Lindevall 2020.) Hyvän vuorovaikutus tarvitsee kuitenkin aidon läsnäolon ja aidon kohtaamisen. Arvostavalla asenteella on ratkaiseva merkitys. On myös muistettava, että olemme kaikki vuorovaikutuksessa omalla tavallamme. Kun henkilöllä on vähemmän keinoja ja mahdollisuuksia ottaa osaa keskusteluun, vuorovaikutuskumppanin on tultava kumppaniaan vastaan omalla kommunikoinnillaan. Kyky heittäytyä sekä hyvä itsetuntemus ja -luottamus ovat silloin avain asemassa, mutta näitäkin taitoja voi opetella, myös vapaaehtoisena. On hyvä muistaa, että vuorovaikutuksen kokemukset ja kommunikoinnin perusta rakentuvat yhteisissä vuorovaikutustilanteissa vahvistaen vuorovaikutuksessa tarvittavia perustaitoja. (Helsingin kaupunki 2020: 9–10.)

Tulosten perusteella koettiin, että iäkkään kehitysvammaisen osallisuuden toteutuminen vapaaehtoistoiminnan avulla on sitä, että pääsee kokemaan ja osallistumaan asioihin, mihin ei itse välttämättä sanallisesti osaa pyytää tai sanoa kantaa. Koettiin, että osallisuus voi vapaaehtoistoiminnan avulla toteutua, jos yksikössä asuvat nähdään toimintaan osallisina toimijoina. Tärkeänä koettiin, että yksikössä asuvat nähdään vapaaehtoistoimintaan nähden tasa-arvoisina ja yhdenvertaisina. Esille tuotiin erilaisia vapaaehtoistoiminnan muotoja ja toiveita, sekä kehittämisideoita kuinka vapaaehtoistoimintaa voisi yksi-

kössä toteuttaa. Tästä huomioiden tärkeänä osallisuuden toteutumisen kannalta nähdään yksilölliset tarpeet ja toiveet sekä niiden huomioiminen. Nähdään, että jo oikeus osallistua tukee osallisuutta ja pienet arjen askareet tekevät jokaiselle oman näköisen elämän.

Eniten vastauksia jokaisen kohderyhmän kohdalla tuli haastatteluiden aikana pohdittaessa mitä voisi olla yksikön monipuolinen vapaaehtoistoiminta. Nämä haastattelun tulokset vietiin vielä pienryhmäkeskusteluun. Pienryhmäkeskustelun aikana yhdessä mietittiin, että tästä on nyt hyvä jatkaa yhteiskehittämisen prosessia vapaaehtoistoiminnan toteutumisen ja pysyvyyden toteuttamiseksi yksikössä. Jo näiden tulosten perusteella voidaan todeta, että osallisuus on mahdollista toteutua tietyiltä osin myös vapaaehtoistoiminnan osalta, saadessaan olla osallisena yhteiskehittelyn pienryhmäkeskustelua, jossa pohditaan ja päätetään omaan elämään ja tekemiseen liittyviä palveluita.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen määritellyn viitekehyksen osallisuudelle perusteella myös kaikista heikoimmassa asemassa olevien näkökulmasta osallisuus ilmenee päätösvaltana ja siinä, että saa olla päättämässä omassa elämässään ja omissa tekemisissään. Myös sosiaalisten suhteiden luominen, merkityksellisiin tekemisiin osallistuminen ja niiden kokeminen sekä vaikuttaminen ulkopuolelle esimerkiksi ryhmissä, palveluissa, asuinympäristössä tai yhteiskunnassa nähdään tärkeänä. Osallisuuden kokemus on myös kuulumista sellaiseen kokonaisuuteen, jossa saa olla osallisena hyvää elämää lisäävissä vastavuoroisissa suhteissa. (Isola ym. 2017:9.) Tässäkin täytyy muistaa kuitenkin, että osallisuuden tunne on jokaisella oma, josta toinen ei voi sanoa toisen puolesta. Osallisuuteen kuuluu myös valinnan vapaus ja vastaavasti vallan tunne, joten se ei voi olla myöskään pakollista. Kokemuksen tunne osallisuudesta riippuu myös vaikutusmahdollisuuksista ja tiedon saannin eri muodoista. (Karjalainen ym.2013: 13.)

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että iäkkäiden kehitysvammaisten osallisuutta voidaan tukea vapaaehtoistoiminnan avulla. Siihen vaikuttaa kuitenkin eri osallisuuden tekijöitä, joiden on hyvä kaikkien toteutua, jotta osallisuus myös vapaaehtoistoiminnan avulla mahdollistuu.

6.2 Työn arviointi

Tutkimuksellinen kehittämistyö tehtiin yhteistyössä Helsingin Diakonissalaitoksen Rinnekodin erään asumisen tuen palveluiden yksikön kanssa. Rinnekodissa oli kolmivuotinen AKA (Aktiivisuutta kehitysvammaisten arkeen) –hanke vuosina 2018-2020. Hankkeen tavoitteena oli löytää paljon tukea tarvitseville kehitysvammaisille henkilöille aktiviteetteja arkeen. Tämän lisäksi hankkeen tarkoituksena oli kouluttaa vapaaehtoisia henkilöitä toimimaan kehitysvammaisen henkilön osallisuuden tukena. (Rimpiläinen 2018.) Hankkeen tavoitteiden pohjalta tämä kehittämistyö tehtiin iäkkäiden kehitysvammaisten näkökulmaa mukailleen. Työn perusteella tarkoitukseni on mahdollistaa myös yksikön iäkkäille kehitysvammaisille henkilöille erilaisia kokemuksia arkeen ja vapaa-aikaan vapaaehtoisten avulla (Rinnekoti 2020).

Kehittämistyön lähestymistavaksi valikoitui suunnitelman mukaan kvalitatiivinen tutkimus. Aineisto kerättiin teemahaastattelun avulla, valmiin teemahaastattelurungon pohjalta. Haastatteluihin osallistui suunnitelman mukaisesti 8 haastateltavaa, mutta kohderyhmien välillä oli eroja suunnitelmaan verraten. Teemahaastatteluun osallistui kolme yksikössä asuvaa ikääntynyttä kehitysvammaista, neljä yksikön työntekijää sekä yksi vapaaehtoinen. Kohderyhmien valinnalla halusin tuoda työssäni esille nimenomaan työntekijöiden ja vapaaehtoistyöntekijöiden lisäksi myös ikääntyneiden kehitysvammaisten itsensä äänen. Tästä syystä tärkeä aineisto oli mielestäni haastateltavieni omat kokemukset ja ajatukset. Haastattelun teemat olivat kaikille samat ja liittyivät iäkkäiden kehitysvammaisten osallisuuteen sekä vapaaehtoistoimintaan. Käsittelimme näihin aiheisiin liittyen mitkä estävät tai puolestaan edistävät vapaaehtoistoimintaa yksikössä, yksikön monipuolinen vapaaehtoistoiminta; mitä se voisi olla sekä kuinka vapaaehtoistoiminnalla voisi tukea iäkkään kehitysvammaisen osallisuutta. Haastattelut analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Olen erittäin tyytyväinen haastatteluista saatuun aineistoon ja niiden perusteella muodostuneisiin kehittämistyön tuloksiin. Kirjallisuuden vähäisyys ylipäänsä liittyen ikääntyneisiin kehitysvammaisiin, mutta myös heidän vapaaehtoistoimintaan, on ollut kuitenkin suurimpia haasteita työssäni. Olen työssäni yhdistänytkin yleistä ikääntymistä koskevan kirjallisuuden sekä vammais- ja kehitysvammaisten osallisuutta koskevan kirjallisuuden sekä kirjallisuuden vapaaehtoistyöstä. Voin kuitenkin todeta työni tulosten olevan samankaltaisia aikaisemmin tehtyjen tutkimusten kanssa.

Eniten työssäni innoitti yksikön ikääntyneiden kehitysvammaisten motivaatio tähän kehittämistyöhön. Ajatus työn nimestä ”Yhdessä saamme enemmän” piirtyi vielä selkeämmin mieleeni heidän haastatteluita tehdessä, sillä toive vapaaehtoistoiminnan ja vapaaehtoistyöntekijöiden rekrytoimisesta yksikköön kasvoi yhteiseksi toiveeksi ja kehittämiskohdaksi tämän työn aikana.

Joo, se on pakko sitten tulla (vapaaehtoistoiminta)! (A)

6.3 Eettisyys ja luotettavuus

Kehittämistyön aikana huomasin työssä olevan paljon mahdollisuuksia, mutta vastuu oli suuri. Työn tekijän asemassa keskeisimmäksi nousikin juuri luottamus, sillä työhön osallistujien oli pystyttävä luottamaan, että heidän tuntemattomuutensa säilyi sekä se, että heille kerrottiin rehellisesti kaikesta työn tarkoituksesta ja vaikutuksista. Minun oli muistettava, että työn tekijään luotetaan, että haastattelut ja muukin työ tehdään tarkoituksenmukaisin menetelmin saaden täten luotettavia tuloksia. (Saaranen-Kauppinen ym. 2006.)

Omassa työssäni oli isona asiana otettava huomioon suhde osallistujiin. Työ tehtiin toimintatutkimuksena, jotta mahdollisuus olla aktiivisena toimijana ja mukana tavoittelemassa muutosta tuli parhaiten esille. Kehittämistyön luotettavuuden kannalta oli myös mietittävä tarkkaan, ketä mukaan valittiin ja miten haastattelut esitettiin. Tutkimukselliseen kehittämistyöhön osallistujille selvensin, että osallistuminen on vapaaehtoista ja he voivat keskeyttää osallistumisen koska vain. (Mäkinen 2006: 94.)

Haastatteluun osallistujille annoin informaatiokirjeen, jossa heille kerrottiin tarkasti työstä ja sen tavoitteista sekä heidän oikeuksistaan. Osallistuvia kunnioitettiin asianmukaisin lainsäädännön määrittelemien periaatteiden mukaisesti. (Mäkinen 2006: 78, 146.) Etenkin iäkkäille kehitysvammaisille tutkimuksia tehdessä mietin tarkkaan heidän kykyään ymmärtää luettua ja kysytyä sekä ilmaista itseään. Vastaavasti mietin koko työn ajan, ettei omat ennakkokäsitykseni ohjanneet tuloksien syntymisessä. Tästä syystä jo osallistuminen selvitettiin heidän kanssaan tarkasti selkokielellä. Ennen osallistumista osallistujat saivat saatekirjeen, jossa oli myös kerrottu selkokielellä työstä. Työhön saatiin myös tutkimuslupa, jota saatiin lokakuussa 2020 Diakonissalaitokselta sekä Helsingin kaupungilta helmikuussa 2021. (Saaranen-Kauppinen ym. 2006.)

Haastatteluihin varattiin hyvin aikaa ja kysymysten asettelu oli rauhallista ja selkokielistä. Näin toimien koin, että sain kasaan luotettavan aineiston, jota lähdin analysoimaan sisällönanalyysiä käyttäen.

6.4 Kehittämistyöstä ajatuksia ja kehittämisideoita

Mainitsin, että kirjallisuuden vähäisyys ylipäänsä koskien ikääntyneitä kehitysvammaisia, mutta myös heidän vapaaehtoistoimintaan liittyen on ollut suurimpia haasteita kehittämistyössäni. Olen työssäni yhdistänyt yleistä ikääntymistä koskevan kirjallisuuden sekä vammais- ja kehitysvammaisten osallisuutta koskevan kirjallisuuden sekä kirjallisuuden vapaaehtoistyöstä. Tästä syystä koen, että haasteeksi on työn aikaan noussut myös aineiston laajuus niin teoreettisesta näkökulmasta, että haastattelujen näkökulmasta. Näen kuitenkin, että kehittämistyön tekeminen on antanut minulle juuri sitä mitä siltä toivoinkin, lisää tietoa aiheesta.

Toki koronavirus COVID-19 toi omaan työhön myös haasteita. Koska jo heti työn alkuvaiheessa vapaaehtoistyöntekijöiden tapaamisia jouduttiin perumaan. Motivaatio laski niin itsellä kuin yksikössä asuvilla ikääntyneillä kehitysvammaisilla kuin työntekijöilläkin. Työn tavoitteita jouduttiin myös uudelleen miettimään vuonna 2021, sillä Rinnekodissa ollut kolmivuotinen AKA (Aktiivisuutta kehitysvammaisten arkeen) –hanke päättyi vuonna 2020. Koen kuitenkin, että tämä hetken hengähdystauko antoi kaikille työhön osallistujille hieman ajattelu-aikaa ja toi lisäajatuksia työn tuloksiin.

Vuonna 2019 Yhdistyneiden kansakuntien tekemä kansainvälinen raportti vammaisuudesta ja sen kehittymisestä osoittaa, että viime vuosina saavutetusta edistyksestä huolimatta vammaiset ihmiset kohtaavat edelleen lukuisia esteitä osallistumiselleen ja osallisuudelle yhteiskuntaan. On kuitenkin edistyksellistä ja hienoa, että kestävän kehityksen toimintaohjelma vuodeksi 2030 lupaa kuitenkin ottaa edelleen huomioon vammaisten ihmisen aseman ja osallisuuden tukemisen lähivuosina. (United Nations 2019: 1.) Yhdistyneiden kansakuntien (YK) vammaissopimuksessa korostetaan myös edelleen sitä, että vammaisilla henkilöillä on myös yhtä lailla oikeus osallistua yhteiskuntaan yhdenvertaisesti. (Kehitysvammaisten Palvelusäätiö 2018.)

Kehittämistyön tuloksista kävi ilmi, että jokainen haastatteluun osallistunut ikääntynyt kehitysvammaisen olisi halunnut itse osallistua vapaaehtoistoimintaan. Tuetun vapaaehtoistoiminnan peruspilareista on, että vapaaehtoistoiminta on kansalaisyhteiskunnan oikeus. Jokaisella

pitäisi olla mahdollisuus tehdä itselleen merkityksellistä vapaaehtoistyötä sekä osallistua, vaikuttaa ja kehittää haluamiinsa asioihin asian tiimoilta. (Laimio 2017: 5.)

Vaikka iäkkäiden kehitysvammaisten osallisuutta onkin tutkittu verraten vähän, niin tutkimukset osoittavat, että valitettavasti kuitenkin kehitysvammaisten osallisuus yhteisöihin ja ryhmiin tai niissä mukana pysymiseen on harvinaista. Tutkimukset osoittavat, että palkallinen työllistyminen on myös erityisen vaikeaa vammaisille ja vastaavia haasteita löytyy myös vapaaehtoistyön tekemisessä. (Choma & Ochocka 2005 :1–13.)

Ehdotuksiani tuloksista nousseille jatkokehittelyaiheille:

- Olisi hyvä selvittää enemmän, miten juuri tuettu vapaaehtoistoiminta tukee ikääntyneiden kehitysvammaisten osallisuutta.
- Uutta vammaislainsäädäntöä valmisteltiin edellisellä hallituskaudella, jossa tarkoituksena oli vammaispalvelulain ja kehitysvammalain yhdistyminen, mutta työ jäi vielä kuitenkin kesken (Kehitysvammaisten tukiliitto, 2019). Tämän uuden lainsäädännön taustalla on muuttunut käsitys vammaisuudesta ja toimintarajoitteisuudesta (Nurmi-Koikkalainen ym. 2017: 10). Uuden vammaislainsäädännön tullessa voimaan, onko sillä vaikutusta vapaaehtoistoiminnan toteutumiseen kehitysvammaisten parissa?
- Vammaispolitiikassa on korostettu vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeutta sekä vammaisten ihmisten mahdollisuutta vaikuttaa palveluihin ja niiden toteutukseen (Kivistö 2014:17–18). Vuonna 2016 kehitysvammalakiin on lisätty kohta itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytöstä. (Kehitysvammalaki 1977/519). Onko tuloksissa nousseilla kehitysvammaisen päättävällä sekä siihen liitettyllä itsemääräämisoikeudella konkreettisia lupauksia vapaaehtoistoiminnan toteutumisesta katsellessa tai ylipäänsä osallisuuden lähtökohtaa tarkkailtaessa?
- Pohdittavanaan jäi myös osallisuutta tukevien vammaispalvelujen kehittäminen Suomessa. Vammaispalveluilla tulee mahdollistaa vammaisten henkilöiden osallisuutta ja osallistumista. (Vammaispalvelulaki 1987/380.) Keskeistä on, että on otettava tarkoin huomioon vammaisen henkilön toivomukset ja mielipiteet. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2020b.)

- Olisiko henkilökohtaisella budjetilla apua vammaispalvelujen kehittämiseen ikääntyneiden kehitysvammaisten kohdalla? Ja minkälaisessa roolissa vapaaehtoistoiminta voisi näyttäytyä keskusteltaessa henkilökohtaisesta budjetoinnista? Henkilökohtainen budjetti on rahasumma, joka lisää mahdollisuuksia ja jonka ihminen voi käyttää tarpeitaan vastaaviin palveluihin tai tukeen tiettyjen yksilöllisesti sovittujen reunaehtojen mukaan. Asiakas on henkilökohtaisessa budjetoinnissa aktiivisemmassa roolissa ja se edellyttääkin asiakkaalta kykyä tehdä päätöksiä itsenäisesti tai tuettuna, sekä samalla se lisää vastuuta. (Perälä & Hiilamo 2019: 11.)

Lähteet

- Aaltonen, Satu & Hytti, Ulla & Lepistö, Tanja & Mäkitalo-Keinonen, Tiina 2016. Yhteis-kehittäminen: kaikki siitä puhuu, mutta mitä se on ja miten siinä onnistua? Turun yliopisto. Saatavana osoitteessa: < [Yhteiskehittäminen: kaikki siitä puhuu, mutta mitä se on ja miten siinä onnistua? | Turun yliopisto \(utu.fi\)](#)>. Luettu 5.5.2021.
- Ansio, Liisa 2017. Tuettu vapaaehtoistoiminta organisaation haasteena. Näkökulmia tuettuun vapaaehtoistoimintaan. Teoksessa: Rajala, Antti & Nieminen, Pinja (toim.) Tuettu vapaaehtoistoiminta – avain osallisuuteen. Kansalaisareenan julkaisuja 3. Saatavana osoitteessa: < https://kansalaisareena.fi/wp-content/uploads/2017/11/Tuettu_vapaaehtoistoiminta_WEB_KORJ2.pdf>. Luettu 27.1.2021.
- Bigby, Christine & Graig, Diana 2016. A case study of an intentional friendship between a volunteer and adult with severe intellectual disability: “My life is a lot richer!”. Pages 180-189. Saatavana osoitteessa: < <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.3109/13668250.2016.1219701>>. Luettu 2.1.2021.
- Breitenbach, Nancy 2001. Ageing with intellectual disabilities; discovering disability with old age. Same or different? Saatavana osoitteessa: < https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=hrrpeMGQCLgC&oi=fnd&pg=PA231&dq=breitenbach+2001+disability&ots=PbedhOaQDu&sig=ThkPmvr7ErX5P8RjEtN_fyrSO8&redir_esc=y#v=onepage&q=breitenbach%202001%20disability&f=false>. Luettu 4.5.2021.
- Choma, Becky L. & Ochocka, Joanna 2005. Supported Volunteering: A Community Approach for People With Complex Needs Becky. Journal on Developmental Disabilities vol 2. Saatavana osoitteessa: < https://oadd.org/wp-content/uploads/2016/12/choma_ochoka.pdf>. Luettu 2.5.2021.
- Eriksson, Susan 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Kehitysvammaliitto. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 3. Saatavana osoitteessa: < <https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/kehitysvammaliiton-tutkimuksia-3.pdf>> Luettu 1.5.2020.
- European Union, 2021. Union of Equality Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021-2030. Luettu 24.3.2021.
- Haarni, Ilkka 2006. Keskenikäistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 6. Helsinki: Valopiano oy. Saatavana osoitteessa: < <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77988/R6-2006-VERKKO.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> Luettu 15.3.2020.
- Helsingin kaupunki 2020. Vammaispalveluopas helsinkiläisille. Sosiaali- ja terveystoimi. Saatavana osoitteessa: < https://www.hel.fi/static/sote/julkaisut/esitteet/Vammaispalveluopas_2020.pdf>. Luettu 14.5.2021.

Herttuainen, Tiina 2017. Tuettu vapaaehtoistoiminta organisaation haasteena. Näkökulmia tuettuun vapaaehtoistoimintaan. Teoksessa: Rajala, Antti & Nieminen, Pinja (toim.) Tuettu vapaaehtoistoiminta – avain osallisuuteen. Kansalaisareenan julkaisu 3. Saatavana osoitteessa: < https://kansalaisareena.fi/wp-content/uploads/2017/11/Tuettu_vapaaehtoistoiminta_WEB_KORJ2.pdf >. Luettu 27.1.2021.

Hietala, Outi & Kinnunen, Seija & Kauppila, Risto & Karjalainen, Jarno 2018. Sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskehittäminen työntekijöiden ja johdon näkökulmasta. Osallisuuden, oppimisen ja ammatillisen kasvun mahdollisuuksia. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: PunaMusta Oy. Saatavana osoitteessa: < [THL Word Template \(julkari.fi\)](https://www.julkari.fi/handle/10024/161768/Rap_61_2019_YKn%20vammaisten.pdf?sequence=1&isAllowed=y) >. Luettu 5.5.2021.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2014. Tutki ja kirjoita. 19.painos. Helsinki: Tammi.

Hoffrén Tea & Rautanen-Muhli Leea 2019. Sosiaali- ja terveysministeriö. Seurantareportti: YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma (2018–2019). Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 61. Helsinki. Saatavana osoitteessa: < https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161768/Rap_61_2019_YKn%20vammaisten.pdf?sequence=1&isAllowed=y >. Luettu 24.4.2020.

Ikonen, Päivi 2013. Ikääntyneiden kehitysvammaisten ikääntyvät hoitajat Vanhempien kokemuksia kehitysvammaisen lapsensa omaishoitajuudesta. Gerontologian ja kansanterveyden pro gradu -tutkielma Jyväskylän yliopisto. Saatavana osoitteessa: < [URN:NBN:fi:juu-201306111946.pdf](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:fi:juu-201306111946.pdf) >. Luettu 1.2.2021.

Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna. 2017. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos THL. Työpaperi 33. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Saatavana osoitteessa: < https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1 >. Luettu 16.11.2019.

Kananen, Jorma 2015. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Miten kirjoitan kehittämistutkimuksen vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisu-sarja. Jyväskylä: Juvenes Print.

Kananen, Jorma 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisu-sarja. Jyväskylä: Juvenes Print.

Karjalainen & Kokkonen & Matthies & Närhi & Raivio 2013. Osallisuus ja politiikkaohjelmat. Era, Taina (toim.) Osallisuus-oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisu. Jyväskylä. Saatavana osoitteessa: <>. Luettu 4.1.2021.

Kaski, Markus (toim.) & Manninen, Anja & Pihko, Helena 2012. Kehitysvammaisuus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Kehitysvammaisten Palvelusäätiö 2018. Ikääntyvien kehitysvammaisten ajatuksia ja toiveita hyvästä elämästä -tutkimusraportti. Vertaistutkimus. Saatavana osoitteessa: < <https://kvps.fi/wp-content/uploads/2020/04/Vertaistutkimus2018.pdf>>. Luettu 7.5.2020.

Kehitysvammaisten tukiliitto ry 2019. Kehitysvammalaki ja nykyinen vammaispalvelulaki edelleen voimassa. Saatavana osoitteessa: < <https://www.tukiliitto.fi/ajankoh-taista/kehitysvammalaki-ja-nykyinen-vammaispalvelulaki-edelleen-voimassa/>>. Luettu 20.9.2020.

Kehitysvammaliitto 2016. Kehitysvammaisuus. Ikääntyminen. Saatavana osoitteessa: < <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/ikaantyminen/>>. Luettu 5.5.2021.

Kehitysvammaliitto 2020. Vernerinet.net. Kehitysvammaisuus. Saatavana osoitteessa: < <https://www.verneri.net/yleis/>>. Luettu 3.5.2020.

Kivirauma, Joel 2015. Vammaistutkimus Suomessa. Kivirauma, Joel (toim.) Vammaisten elämä & elämänkerta. Tulkintoja vammaisuudesta 1900-luvun Suomessa. Riika: InPrint.

Kivistö, Mari 2011. Henkilökohtainen apu ja monimuotoinen osallisuus. Tutkimus vaikeavammaisten osallistumisesta ja osallisuudesta. Lapin yliopisto. Saatavana osoitteessa: < <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/59521/Kivist%c3%b6.Mari.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>. Luettu 3.4.2021.

Kivistö, Mari 2014. Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen- Monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Saatavana osoitteessa: < https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61789/Kivist%c3%b6_Mari_ActaE150_pdfA.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. Luettu 20.4.2020.

Kansalaisareena 2016. Vapaaehtoisuus ja vapaaehtoistoiminta. Vapaaehtois- ja vertaistoiminnan määritelmät. Saatavana osoitteessa: < <http://www.kansalaisareena.fi/aineistoa/vapaaehtois-ja-vertaistoiminnan-maaritelmat/>>. Luettu 3.5.2020.

Karreinen, Lari & Halonen, Maria & Tennilä, Meri (toim.) 2017. 10 askelta parempaan vapaaehtoistoimintaan. Tampere: Kirjapaino oy.

Kontio, Marja-Liisa 2000. Laitoksessa asuvan kehitysvammaisen vanhuksen haastava käyttäytyminen ja hoitajan käyttämiä vaikutuskeinoja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: ER-Paino. Saatavana osoitteessa: < <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/41985>>. Luettu 1.3.2021.

Laasanen, Juhani 2011. Vapaaehtoistyön kansantaloudelliset vaikutukset. Raportteja 70. Helsingin yliopisto. Saatavana osoitteessa: < <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/225281/Raportteja70.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>. Luettu 4.5.2020.

Laimio, Anne & Välimäki, Sari 2011. Vapaaehtoistoiminta kehittyä. Keski-Suomen sosiaaliturvayhdistys oy: Jyväskylä. Saatavana osoitteessa: < http://www.kssotu.fi/ver-sova/media/Vapehttoim_KEHITTY.pdf >. Luettu 9.1.2020

Laimio, Anne 2017. Vapaaehtoisuus on kansalaisoikeus. Teoksessa: Rajala, Antti & Nieminen, Pinja (toim.) Tuettu vapaaehtoistoiminta – avain osallisuuteen. Kansalaisareenan julkaisuja 3. Saatavana osoitteessa: < https://kansalaisareena.fi/wp-content/uploads/2017/11/Tuettu_vapaaehtoistoiminta_WEB_KORJ2.pdf >. Luettu 27.1.2021.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519. Annettu 23.6.1977. Saatavana osoitteessa: < <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519> >. Luettu 3.2.2020.

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1986/609. Annettu 8.8.1986. Saatavana osoitteessa: < <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609> >. Luettu 2.3.2020.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/380. Annettu 3.4.1987. Saatavana osoitteessa: < <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380> >. Luettu 20.2.2020.

Lindevall, Pia 2020. Paljon tukea tarvitsevan henkilön kommunikoinnin tukeminen arjessa. Saatavana osoitteessa: < https://www.autismiliitto.fi/files/3281/Talvipaivat_Pia_Lindevall_2020_Espoo.pdf >. Luettu 10.5.2021.

Lough, Benjamin J 2017. Literature Review for the State of the World's Volunteerism. Report 2018. Building resilient communities in a turbulent world. Saatavana osoitteessa: < <https://www.unv.org/sites/default/files/Literature%20Review%20SWVR%202018.pdf> >. Luettu 4.5.2020

Lummepuro, Iina & Ostrovskij, Tommi 2020. Minä vapaaehtoistyöntekijä? – Kaupunkilaisten näkemyksiä vapaaehtoistoiminnasta. Kanssala.

Marjovuori, Ari 2017. Vapaaehtoistyön ytimessä. Järjestömuotoinen vapaaehtoistyö sosiaalisten presentaatioiden näkökulmasta. Väitöskirja. Unigrafia: Helsinki. Saatavana osoitteessa: < https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/44979/marjovuori_v%C3%A4it%C3%B6skirja.pdf?sequence=1&isAllowed=y >. Luettu 4.5.2020.

Mathou, Cecile 2010. Volunteering in the European Union. Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA). Directorate General Education and Culture (DG EAC). Saatavana osoitteessa: < https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/doc1018_en.pdf >. Luettu 4.5.2020.

Metsämuuronen, Jari 2006. (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus.

Mäkinen, Olli 2006. Tutkimusetiikan ABC. Gummerus: Helsinki.

Nurmi-Koikkalainen, Päivi 2017. Mitä vammaisuudella tarkoitetaan? Teoksessa: Nurmi-Koikkalainen, Päivi & Ahola, Sanna & Gissler, Mika & Halme, Nina & Koskinen, Seppo & Luoma, Minna-Liisa & Malmivaara, Antti & Muuri, Anu & Sainio, Päivi & Sääksjärvi, Katri & Väyrynen, Riikka. Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta Analyysia THL:n tietotuotannosta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäpaperi 38. Helsinki: Juvenes Print-Suomen yliopistopaino oy. Saatavana osoitteessa: < https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135650/URN_ISBN_978-952-302-946-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y >. Luettu 15.2.2020.

Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta 2005. Vapaaehtoisuuden anti, arvot ja osallisuus murroksessa. Teoksessa: Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot, osallisuus. Vaastapaino: Tampere.

Patja, K. 2001. Life expectancy and mortality in intellectual disability. (FAMR Research Publications Nro 81). Helsinki: Kehitysvammaliitto. Saatavana osoitteessa: < <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/22961/lifeexpe.pdf> >. Luettu 2.8.2020.

Perälä, Johanna & Hiilamo, Henna 2019. (toim.) Henkilökohtainen budjetti ajattelu- ja toimintatapana. Sitran selvityksiä 151-sarjassa julkaistaan Sitran tulevaisuustyön ja kokeilujen tuloksia. Saatavana osoitteessa: < <https://media.sitra.fi/2019/04/10150636/henkilokohtainen-budjetti-ajattelu-ja-toimintatapana.pdf> >. Luettu 30.9.2020.

Pessi, Anne Birgitta & Grönlund, Henrietta 2019. Vapaaehtoistoiminnan itseisarvo Teoksessa: Hirvonen Sini & Puolitaival Satu (toim.) Vapaaehtoistoiminnan arvo. Kansalaisareenan julkaisuja 2. Saatavana osoitteessa: < https://kansalaisareena.fi/wp-content/uploads/2020/10/Vapaaehtoistoiminnan_arvo_PageView_WEB.pdf >. Luettu: 28.7.2020.

Rahkonen, Juho 2018. Vapaaehtoistyön tekeminen Suomessa. Kansalaisareena. Tutkimusraportti. Saatavana osoitteessa: < http://www.kansalaisareena.fi/ka2016/wp-content/uploads/2018/05/Vapaaehtoisty_o_tutkimusraportti-2018.pdf >. Luettu 23.10.2019.

Rajaniemi, Jere 2009. Mielekkäästi vapaaehtoistoiminnassa. Tuloksia kyselystä järjestöjen ikääntyneille jäsenille. Raportteja 2 Helsinki: Ikäinstituutti. Saatavana osoitteessa: < <https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2016/09/Mielekk%C3%A4%C3%A4sti.pdf> >. Luettu 2.4.2021.

Rinne Koti 2020. Vapaaehtoistoiminta ryhmäkodissa. Selkosivut. Saatavana osoitteessa: < <https://www.rinnekot.fi/vapaaehtoistoiminta-ryhmakodissa/> >. Luettu 15.9.2020.

Rimpiläinen, Maija 2018. Aktiivisuutta kehitysvammaisten arkeen -hanke. Kehittäminen. Rinne Koti. Saatavana osoitteessa: < <https://www.rinnekot.fi/meista/tutkimus-ja-kehitys/aktiivisuutta-kehitysvammaisten-arkeen-hanke-2018-2020/> > Luettu 6.9.2019

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006. KvaliMOTV- Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavana osoitteessa: < <https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/index.html> >. Luettu 11.11.2019.

Sauliala, Anu 2018. Tartu verkkovapaaehtoisuuteen! Vapaaehtoistoiminta nyt ja tulevaisuudessa. Teoksessa: Hirvonen, Sini & Puolitaival, Satu (toim.). Kansalaisareenan julkaisuja 2/2018. Saatavana osoitteessa: < <https://kansalaisareena.fi/wp-content/uploads/2018/12/Vapaaehtoistoiminta-nyt-ja-tulevaisuudessa-web.pdf> >. Luettu 1.2.2021

Sauna-aho, Oili 2019. Ikääntyminen ja kehitysvammaisuus – kognitiiviset muutokset Williamsin, fragile X- ja Downin oireyhtymässä. Väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja. Saatavana osoitteessa: < <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/148455/AnnalesC480Sauna-aho.pdf?sequence=3&isAllowed=y> >. Luettu 4.4.2020.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2017. Laatusuositus. Hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–2019. Julkaisuja 6. Lönnberg Print & Promo: Helsinki. Saatavana osoitteessa: < http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80132/06_2017_Laatusuositusjulkaisu_fi_kansilla.pdf?sequence=1&isAllowed=y >. Luettu 4.5.2020.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2018. Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018–2019. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2. Grano oy: Helsinki. Saatavana osoitteessa: < http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160666/STM_2_18_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y >. Luettu 26.4.2020.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2020. Vammaisten henkilöiden henkilökohtaista budjetointia kokeillaan vuosina 2020-2021. Hankkeet ja säädösvalmistelu. Saatavana osoitteessa: < <https://stm.fi/-/vammaisten-henkiloiden-henkilokohtaista-budjetointia-kokeiluaan-vuosina-2020-2021> >. Luettu 4.9.2020.

Talman, Lena & Wilder, Jenny & Stier, Jonas & Gustafsson, Christine 2019. Staff's and Managers' Conceptions of Participation for Adults with Profound Intellectual Disabilities or Profound Intellectual and Multiple Disabilities. Saatavana osoitteessa: < <https://www.sjdr.se/articles/10.16993/sjdr.53/> >. Luettu 3.12.2020.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2020a. Ajankohtaista koronaviruksesta. Ajankohtaista. Saatavana osoitteessa: < <https://thl.fi/fi/> > Luettu 4.5.2021.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2020b. Vammaispalvelujen käsikirja. Vammaisuus yhteiskunnassa. Saatavana osoitteessa: < <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa> >. Luettu 20.10.2020.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Tammi: Eu.

Turkkila, Susanna 2017. Vapaaehtoisen tuen tarpeeseen vastaaminen. Teoksessa Rajala, Antti & Nieminen, Pinja (toim.) Tuettu vapaaehtoistoiminta – avain osallisuuteen. Kansalaisareenan julkaisuja 3. Kansalaisareena Ry. Saatavana osoitteessa: < <https://docplayer.fi/64736027-Tuettu-vapaaehtoistoiminta-avain-osallisuuteen-antti-rajala-pinja-nieminen-toim.html> >. Luettu 1.2.2021.

Sosiaalihuoltolaki 2014/1301. Annettu 30.12.2014. Saatavana osoitteessa: < <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>>. Luettu 20.9.2020.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Annettu 11.6.1999. Saatavana osoitteessa: < <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>>. Luettu 2.3.2020.

United Nations n.d. Ageing and disability. Department of Economic and Social Affairs Disability. Saatavana osoitteessa: < <https://www.un.org/development/desa/disabilities/disability-and-ageing.html>>. Luettu 22.3.2021.

United Nations Volunteers (UNV) programme 2018. The thread that binds Volunteerism and community resilience. State of the World's Volunteerism Report.

Yhdenvertaisuuslaki 2014/3125. Annettu 30.12.2014. Saatavana osoitteessa: < <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>>. Luettu 3.2.2020.

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2016/27. Annettu 26.5.2016. Saatavana osoitteessa: < https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sops-teksti/2016/20160027/20160027_2>. Luettu 2.3.2020.

Venema, Eleonora & Vlaskamp Clara & Otten Sabine 2018. The role of volunteers in the social integration of people with intellectual disabilities. Saatavana osoitteessa: < <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23297018.2018.1443022>>. Luettu 4.5.2021.

Willberg, Elina 2015. Vapaaehtoistoiminnasta iloa monille Hyvinvointia tukevan vapaaehtoistyön vastuut ja käytännöt. Sitran selvityksiä 93. Saatavana osoitteessa: < <https://media.sitra.fi/2017/02/27174908/Selvityksia93-2.pdf>>. Luettu 28.8.2020.

World Health Organization 2021. WHO policy on disability. Saatavana osoitteessa: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240020627> Luettu 3.5.2021.

Tiedote tutkimuksellisesta kehittämistyöstä, suostumuslomake sekä selkokielen saatekirje

”Yhdessä saamme enemmän” –Ikääntyneen kehitysvammaisen osallisuuden tukeminen vapaaehtoisen voimin.

Pyyntö osallistua tutkimukselliseen kehittämistyöhön

Teitä pyydetään osallistumaan mukaan tutkimukselliseen kehittämistyöhön, jossa etsitään toimintatapoja, jolla voidaan tukea iäkkäiden kehitysvammaisten osallisuutta vapaaehtoistoiminnan avulla. Olemme arvioineet, että sovellutte mukaan kehittämistyöhön, koska siinä on tarkoituksena selvittää kokemuksia, ajatuksia ja toiveita vapaaehtoistoiminnalle yksikössä, jossa asutte/ työskentelette/olette käyneet tekemässä vapaaehtoistyötä. Tämä tiedote kuvaa tutkimuksellista kehittämistyötä ja teidän osuuttanne siinä. Perehdyttyänne tähän tiedotteeseen teille järjestetään mahdollisuus esittää kysymyksiä, jonka jälkeen teiltä pyydetään suostumus osallistumisesta.

Vapaaehtoisuus

Tutkimukselliseen kehittämistyöhön osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Kieläytyminen ei vaikuta oikeuksiinne, kohteluunne tai saamaanne hoitoon yksikössä. Voitte myös keskeyttää osallistumisen koska tahansa syytä ilmoittamatta. Mikäli keskeytätte tai peruuttatte suostumuksen, teistä keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerätyt tietoja voidaan kuitenkin käyttää osana työn aineistoa.

Tutkimuksellisen kehittämistyön tarkoitus

Tämän tutkimuksellisen kehittämistyön tarkoituksena on pyrkiä kehittämään osallisuutta edistäviä toimintatapoja ikääntyneille kehitysvammaisille vapaaehtoisten voimin. Tavoitteena on Rinnekodissa 2018-2020 olleen AKA (aktiivisuutta kehitysvammaisen arkeen) –hankkeen aikana tehdyn vapaaehtoistoiminnan toimintamallin perusteella laatia suunnitelma vapaaehtoistoiminnan käynnistämisestä yksikössä, jossa asutte/työskentelette /olette käyneet tekemässä vapaaehtoistyötä. Tärkeänä tavoitteena on hankkia yksikköön arvokasta tietoa vapaaehtoistoiminnan kehittämisen ja organisoimisen tueksi luoden samalla yksikköön pysyvää vapaaehtoistoiminnan toimintamallia, jotta yksikön toimintaan olisi entistä helpompi tulla mukaan.

Tutkimuksellisen kehittämistyön toteuttajat

AKA hankkeen tavoitteena oli löytää paljon tukea tarvitseville kehitysvammaisille henkilöille aktiviteetteja arkeen. Hankkeen tarkoituksena oli myös kouluttaa vapaaehtoisia henkilöitä toimimaan kehitysvammaisen henkilön osallisuuden tukena. Hankkeen tavoitteiden perusteella on tämän tutkimuksellisen kehittämistyön tavoitteena laatia suunnitelma vapaaehtoistoiminnan käynnistämisestä yksikössä. Tämä tutkimuksellinen kehittämistyö on samalla osa Kati Väätäsen Metropolian Ammattikorkeakoulun vanhustyön ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyötä.

Tutkimukselliseen kehittämistyöhön käytetyt tutkimusmenetelmät ja toimenpiteet

Kehittämistyön aineisto kerätään haastattelemalla, yksilohaastatteluin. Yksilohaastattelut toteutetaan yksikössä tai teille sopivassa paikassa. Toteutus mahdollisesti myös etäyhteyden avulla, riippuen haastatteluhetken maailmalla vallitsevasta koronavirusepidemiatilanteesta. Haastattelu on teemahaastattelu, jossa valmiiden aihealueiden pohjalta vapaasti keskustellaan. Haastatteluihin kannattaa varata aikaa 1-2 tuntia. Tutkimuksellinen kehittämistyö itsessään kestää noin 8 kuukautta. Haastattelut nauhoitetaan ja kirjoitetaan puhtaaksi ja analysoidaan. Aineiston käsittelyn jälkeen aineisto hävitetään.

Kustannukset ja niiden korvaaminen

Tutkimukselliseen kehittämistyöhön osallistuminen ei maksa teille mitään. Osallistumisesta ei myöskään makseta erillistä korvausta.

Tuloksista tiedottaminen

Työn tulokset julkaistaan yksikössä kehittämistyön päätyttyä. Ennen työn julkaisemista työ toimitetaan Helsingin Diakonissalaitokselle (Rinnekoti) tarkastettavaksi, sekä valmis työ toimitetaan myös heille, sekä julkaistaan avoimesti Metropolian Ammattikorkeakoulussa ja opinnäytetyötietokannassa. Valmiin työn osoite tulee toimittaa myös tutkimusluvan myöntäneen Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimialan käyttöön: tutkimusluvut.sote@hel.fi.

Tutkimuksellisen kehittämistyön päätyminen

Myös tutkimuksellisen kehittämistyön suorittaja voi keskeyttää työnsä. Osallistujille ilmoitetaan työn tuloksista tutkimuksellisen kehittämistyön päätyttyä.

Lisätiedot

Pyydämme teitä tarvittaessa esittämään tutkimukselliseen kehittämistyöhön liittyviä kysymyksiä kehittämistyöstä vastaavalle henkilölle.

Yhteystiedot

Tutkimuksellisen kehittämistyön tekijä / opinnäytetyön tekijä

Nimi: Kati Vääänen

Puh. 040 7254945

Sähköposti: kati.vaatanen@metropolia.fi

Tutkimuksellisesta kehittämistyöstä vastaa / opinnäytetyön ohjaaja

Titteli: lehtori

Nimi: Eveliina Holmgren

Yksikkö: Metropolia Ammattikorkeakoulu Oy

Sähköposti: eveliina.holmgren@metropolia.fi

Tutkimuksellisen kehittämistyön tietosuojaseloste: Henkilötietojen käsittely tutkimuksellisessa kehittämistyössä

Tässä tutkimuksellisessa kehittämistyössä käsitellään teitä koskevia henkilötietoja voimassa olevan tietosuojalainsäädännön (EU:n yleinen tietosuoja-astus, 679/2016, ja voimassa oleva kansallinen lainsäädäntö) mukaisesti. Seuraavassa kuvataan henkilötietojen käsittelyyn liittyvät asiat.

Tutkimuksellisen kehittämistyön rekisterinpitäjä

Rekisterinpitäjällä tarkoitetaan tahoa, joka yksin tai yhdessä toisten kanssa määrittelee henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot. Rekisterinpitäjä voi olla Metropolia Ammattikorkeakoulu, toimeksiantaja, muu yhteistyötaho, opinnäytetyöntekijä tai jotkut edellä mainituista yhdessä (esim. Metropolia Ammattikorkeakoulu ja opinnäytetyöntekijä yhdessä).

Tässä tutkimuksellisessa kehittämistyössä henkilötietojen rekisterinpitäjä on

Metropolia

Ammattikor-
keakoulu

Toimeksian-
taja

Toimeksiantajan nimi:

Muu yhteis-
työtaho

Yhteistyötahon nimi:

Opinnäyte-
työntekijä

x

Kati Vääänen

Voitte kysyä lisätietoja henkilötietojenne käsittelystä rekisterinpitäjän yhteys- henkilöltä

Rekisterinpitäjän yhteyshenkilön nimi: Kati Vääänen

Organisaatio: Metropolia Ammattikorkeakoulu

Puh. 040 7254945

Sähköposti: kati.vaatanen@metropolia.fi

Tutkimuksellisessa kehittämistyössä teistä kerätään seuraavia henkilötietoja

Henkilötietojen käsittely on oikeutettua ainoastaan silloin, kun se on tutkimukselliselle kehittämistyölle välttämätöntä. Kerättävät henkilötiedot on minimoitava, niitä ei saa kerätä tarpeettomasti tai varmuuden vuoksi.

Tässä tutkimuksellisessa kehittämistyössä kerättävät henkilötiedot tulevat esille yksilöhaastatteluissa, joissa oleellinen ja välttämätön tieto työlle on ainoastaan missä suhteessa haastateltava on vapaaehtoistoimintaan yksikössä; asukas, työntekijä vai vapaaehtoistyöntekijä. Henkilötiedot tulevat esille myös suostumuslomakkeessa, joka teitä pyydetään täyttämään tämän tiedotteen lopussa.

Teillä ei ole sopimukseen tai lakisääteiseen tehtävään perustuvaa velvollisuutta toimittaa henkilötietoja vaan osallistuminen on täysin vapaaehtoista.

Tutkimuksellisessa kehittämistyössä kerätään henkilötietojanne myös seuraavista lähteistä

Henkilötietojanne ei kerätä muista lähteistä.

Henkilötietojenne suojausperiaatteet

Henkilötietoja kerätään suostumuslomakkeelle paperiversiona. Suostumuslomakkeet säilytetään tutkimuksellisen kehittämistyön ajan Kati Väätäsen henkilökohtaisessa lokerossa, johon hänellä on vain avain. Kehittämistyön jälkeen ne tuhoetaan silppuamalla. Haastatteleamalla kerätyt henkilötiedot nahoitetaan ja nauhoitteet siirretään Kati Väätäsen käyttäjänimen ja salasanan takana olevalle henkilökohtaiselle kiintolevyasemalle, josta ne litteroidaan eli kirjoitetaan puhtaaksi. Analysoinnin jälkeen tiedostot hävitetään tuhoamalla.

Henkilötietojenne käsittelyn tarkoitus

Henkilötietojen käsittelyn tarkoitus on tutkimuksellisen kehittämistyön aikana selvittää yhdessä yksikön asukkaiden, työntekijöiden sekä vapaaehtoisten kanssa ajatuksia ja toiveita vapaaehtoistoimintaa kohtaan, sekä juurruttaa toimintatapoja yksikön toimintaan.

Henkilötietojenne käsittelyperuste

Henkilötietojenne käsittelyperuste on suostumus.

Tutkimuksellisen kehittämistyön kesto-aika (henkilötietojenne käsittelyaika)

Tutkimuksellinen kehittämistyö kestää 8 kuukautta.

Mitä henkilötiedoillenne tapahtuu tutkimuksellisen kehittämistyön päätyttyä?

Tutkimuksellisen kehittämistyön päätyttyä henkilötiedot hävitetään. Nauhoitteet sekä tiedostot tuhoetaan Kati Väätäsen henkilökohtaiselta kiintolevyasemalta. Paperiset suostumuslomakkeet hävitetään silppuamalla.

Tietojen luovuttaminen tutkimusrekisteristä

Tietoja ei luovuteta ryhmän ulkopuolelle.

Rekisteröitynä teillä on oikeus

Koska henkilötietojanne käsitellään tässä tutkimuksellisessa kehittämistyössä, niin olette rekisteröity tutkimuksen aikana muodostuvassa henkilörekisterissä. Rekisteröitynä teillä on oikeus:

- saada informaatiota henkilötietojen käsittelystä
- tarkastaa itseänne koskevat tiedot
- oikaista tietojanne
- poistaa tietonne (esim. jos peruutatte antamanne suostumuksen)
- peruuttaa antamanne henkilötietojen käsittelyä koskeva suostumus
- rajoittaa tietojenne käsittelyä
- rekisterinpitäjän ilmoitusvelvollisuus henkilötietojen oikaisusta, poistosta tai käsittelyn rajoittamisesta
- siirtää tietonne järjestelmästä toiseen
- sallia automaattinen päätöksenteko nimenomaisella suostumuksellanne
- tehdä valitus tietosuojavaltuutetun toimistoon, jos katsotte, että henkilötietojanne on käsitelty tietosuojalainsäädännön vastaisesti

Tutkimuksellisessa kehittämistyössä kerätyt henkilötiedot ei käytetä profilointiin tai automaattiseen päätöksentekoon.

Henkilötietojen käsittely aineistoa analysoitaessa ja tuloksia raportoitaessa

Teistä kerättyä tietoa ja aineistoa käsitellään luottamuksellisesti lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Yksittäisille haastateltaville annetaan tunnusnumero ja häntä koskevat tiedot säilytetään koodattuina aineistossa. Aineisto analysoidaan koodattuna ja tulokset raportoidaan ryhmätasolla, jolloin yksittäinen henkilö ei ole tunnistettavissa ilman koodiavainta. Koodiavainta, jonka avulla yksittäisen haastateltavan tiedot ja tulokset voidaan tunnistaa, säilyttää työn tekijä Kati Vääänen tutkimuksellisen kehittämistyön ajan, eikä tietoja anneta ulkopuolisille henkilöille. Lopulliset tulokset raportoidaan ryhmätasolla eikä yksittäisten haastateltavien tunnistaminen ole mahdollista.

Haastatteluaineistoa säilytetään tutkimuksellisen kehittämistyön ajan, jonka jälkeen ne hävitetään, nauhoitteet ja tiedostot tuhotaan.

Tutkimuksen nimi: Yhdessä saamme enemmän- Ikääntyneen kehitysvammaisen osallisuuden tukeminen vapaaehtoisten voimin.

Tutkimuksen toteuttaja:

Metropolia Ammattikorkeakoulu Oy

tutkija/opinnäytetyötekijä

Kati Vääänen, 040 7254945 kati.vaatanen@metropolia.fi

tutkimuksesta vastaa/ opinnäytetyön ohjaava opettaja

Eveliina Holmgren, eveliina.holmgren@metropolia.fi

Minua _____ on pyydetty osallistumaan yllä mainittuun tutkimukselliseen kehittämistyöhön, jonka tavoitteena on pyrkiä kehittämään osallisuutta edistäviä toimintatapoja ikääntyneille kehitysvammaisille vapaaehtoisten voimin.

Olen saanut tiedotteen ja ymmärtänyt sen. Tiedotteesta olen saanut riittävän selvityksen tutkimuksellisesta kehittämistyöstä, sen tarkoituksesta ja toteutuksesta, oikeuksistani sekä tutkimuksellisen kehittämistyön mahdollisesti liittyvistä hyödyistä ja riskeistä. Minulla on ollut mahdollisuus esittää kysymyksiä ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin kehittämistyötä koskeviin kysymyksiini.

Olen saanut tiedot tutkimukselliseen kehittämistyöhön mahdollisesti liittyvästä henkilötietojen keräämisestä, käsittelystä ja luovuttamisesta ja minun on ollut mahdollista tutustua työhön liittyvään tietosuojaselosteeseen.

Minua ei ole painostettu eikä houkuteltu osallistumaan tutkimukselliseen kehittämistyöhön.

Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita osallistumistani tutkimukselliseen kehittämistyöhön.

Ymmärrän, että osallistumiseni on vapaaehtoista ja että voin peruuttaa tämän suostumukseni koska tahansa syytä ilmoittamatta. Olen tietoinen siitä, että mikäli keskeytän osallistumiseni tai peruutan suostumukseni, minusta keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja ja näytteitä voidaan käyttää osana työn aineistoa.

Allekirjoituksellani vahvistan osallistumiseni tähän tutkimukselliseen kehittämistyöhön.

Jos tutkimukselliseen kehittämistyöhön liittyvien henkilötietojen käsittelyperusteena on suostumus, vahvistan allekirjoituksellani suostumukseni myös henkilötietojeni käsittelyyn. Minulla on oikeus peruuttaa suostumukseni tietosuojaselosteessa kuvatulla tavalla.

Allekirjoitus:

Nimenselvennys:

Saatekirje tutkimukselliseen kehittämistyöhön osallistujalle

Arvoisa tutkimukselliseen kehittämistyöhön osallistuja,

Yksikössä, jossa asut/työskentelet/käyt tekemässä vapaaehtoistyötä, ryhdytään kehittämään osallisuutta tukevia toimintatapoja vapaaehtoisten voimin. Tämä on tutkimuksellinen kehittämistyö, joka on samalla osa Kati Väätäsen Metropolian Ammattikorkeakoulun vanhustyön ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyötä ja se toteutetaan Rinnekodissa olevan AKA (aktiivisuutta kehitysvammaisen arkeen) –hankkeen avulla.

Tarkoitus on yhdessä suunnitella erilaisia vapaa-aikaan liittyviä aktiviteettejä, kuten esimerkiksi kaveritoimintaa, ryhmäkodissa tapahtuvaa toimintaa tai tapahtumia, mitä ikinä yhdessä keksimmekään. Tutkimuksellisen kehittämistyön tarkoituksena on käynnistää yksikön vapaaehtoistoiminta sekä tehdä vapaaehtoisille motivoiva ja toimintaa selkeyttävä vapaaehtoisen perehdytysopas yksikköön.

Pyydän teitä osallistumaan haastatteluun, jossa haluaisin kuulla kokemuksianne, ajatuksianne ja ehdotuksianne koskien yksikön vapaaehtoistoimintaa.

Haastattelut toteutetaan yksikössä tai teille sopivassa paikassa. Haastattelut voidaan toteuttaa mahdollisesti myös etäyhteyden avulla, riippuen maailman haastatteluhetken koronavirusepidemiatilanteesta. Haastattelu on teemahaastattelu, jossa valmiiden aihealueiden pohjalta voimme vapaasti keskustella. Nauhoitan haastattelun ja kirjoitan puhtaaksi ja analysoin. Aineiston käsittelyn jälkeen aineistot hävitetään.

Tutkimukselliseen kehittämistyöhön osallistuvien yksilöllisyyttä kunnioitetaan ja suojellaan asianmukaisesti lainsäädännön määrittelemien periaatteiden mukaisesti. Sinulla on oikeus myös milloin tahansa keskeyttää tutkimukselliseen kehittämistyöhön osallistuminen.

Olen iloinen, että juuri sinä olet kiinnostunut vaikuttamaan yksikön osallisuuden tukemiseen. Onni on myös saada uusia ihmisiä yhteen ja kokeilemaan yhdessä jotakin uutta ja kokemuksellista. ”Yhdessä saamme enemmän.”

Mikäli haluat tutustua tarkemmin tutkimukseen, ota rohkeasti yhteyttä!

Tutkimuksellisen kehittämistyön tekijä / opinnäytetyötekijä

Nimi: Kati Väätänen

Puh. 040 7254945

Sähköposti: kati.vaatanen@metropolia.fi

Teemahaastattelurunko

Tutkimuksellinen kehittämissyö

”Yhdessä saamme enemmän” –Ikääntyneen kehitysvammaisen osallisuuden tukeminen vapaaehtoisen voimin.

Kati Vääänen

Metropolia Ammattikorkeakoulu, YAMK Vanhustyö

TEEMAHAASTATTELURUNKO

AIHE: Iäkkäiden kehitysvammaisten osallisuuden tukeminen vapaaehtoistoiminnan avulla

1) Iäkkään kehitysvammaisen osallisuus

- Mitä on osallisuus ja osallisuutta tukeva toiminta mielestäsi?
- Aikaisemmat kokemukset osallisuutta tukevasta toiminnasta yksikössä

2) Kokemukset ja ajatukset vapaaehtoistoiminnasta

- Mitä on vapaaehtoistoiminta mielestäsi?
- Aikaisemmat kokemukset vapaaehtoistoiminnasta
- Mielikuvat, ajatukset vapaaehtoistoiminnasta yksikössä
- Toiveet ja odotukset vapaaehtoistoiminnasta yksikössä

3) Vapaaehtoistoimintaa estäviä ja edistäviä tekijöitä yksikössä

- Mitä vapaaehtoistoimintaa estäviä tekijöitä yksikössä on?
- Mitä vapaaehtoistoimintaa edistäviä tekijöitä yksikössä on?

4) Yksikön vapaaehtoistoiminnan kehittäminen osallisuutta tukevaksi

- Mitä sinun mielestäsi tarvitaan vapaaehtoistoiminnan toteutumiseen tässä kyseisessä yksikössä?
- Miten yksikön vapaaehtoistoiminta voidaan aloittaa/kehittää niin, että se tukee osallisuutta?
- Miten omasta mielestäsi voisit vaikuttaa vapaaehtoistoimintaan ja sen aloittamiseen yksikössä?

- Mistä ja miten vapaaehtoistyöntekijöitä saadaan yksikköön?
- Minkälaista osallisuutta tukevaa vapaaehtoistoimintaa voi/toivotaan yksikössä toteutettavan?
- Kuinka merkitykselliseksi koet vapaaehtoistoiminnan osallisuuden tukemisen kannalta?